

KUSTBON

Nr 3. Årgång 16

ORGAN FÖR
ESTLANDSSVENSKARNA I SVERIGE

Okt. 1959

*Svenska Odlingens Vänners
Jubileumsnummer*

Bysholm skola, Nuckö

Efter årslånga förberedelser kunde ivrarna för en svensk bildningsförening i Estland äntligen kalla sina landsmän till ett konstituerande sammanträde. Det historiska mötet hölls den 6 februari 1909 i Bysholms herrgårdsbyggnad på Nuckö. Svenska Odlingens Vänner i Estland var nu ett faktum och dess vittsyftande verksamhet på de kulturella och materiella områdena kunde börja. — Sedan Klockargårdens skola nedlagts 1924 kom Bysholms herrgårdsbyggnad att inrymma Nuckö blandspråkiga folkskola fram till det stora uppbrottet 1943—44.

Utgiven av Svenska Odlingens Vänner.

Redaktör och ansvarig utgivare: *Manfred Nyman.*

Redaktionssekreterare: *Lars Broman.*

Red. och exp. Eknäsvägen 2. Stockholm K.

Kustbons postgiro: 19 72 07. Tel. 53 16 37.

Utkommer 1959 med fyra nummer.

Prenumerationspris 1959 5 kr.

Annonspis: 1/1 200:—, 1/2 115:—, 1/4 60:—,
1/8 35:—

Förlovnings-, vigsel- och födelseannonser 5 kr.

Dödsannonser 20 kr.

Härnösand 1959 — Härnösands Boktryckeri Aktiebolag

Ur innehållet

	Sid.
Hälsning av Riksantikvarien Sigurd Curman	2
Svenska Odlingens Vänner i tsartidens Estland av Fil. lic. Elmar Nyman	3
Svenskbygden under 20- och 30-talen av Folkskollä- rare Viktor Aman	7
Svenska Odlingens Vänner i Sverige av Fil. dr Edvin Lagman	8
S. O. V:s verksamhetsberättelse	12
Minnen kring S. O. V. under senaste världskriget av Prosten Hj. Pöhl	13
S. O. V:s jubileumsfest i Saltsjöbaden av M. N.	13
Svenskbyborna firar 30 år i Sverige av M. N.	15
Utställningen "Estlandssvensk folkkultur" av Manfred Nyman	16
Alfred Hammerman 80 år av L. B.	18
Johan Vidgren 50 år av A. T.	18

Hälsning

till S. O. V. på

JUBILEUMSMÖTET

Den 16/8 1959 i Saltsjöbaden

Kära Estlandssvenska Vänner!

Då Ni nu samlas för att på en Estlandssvensk Hembygdsdag högtidlighålla 50-årsminnet av den betydelsefulla föreningen Svenska Odlingens Vänner grundande, hade jag gärna velat vara närvarande. Då omständigheterna förhindra detta, ber jag Eder tillåta mig att sända en skriftlig hälsning till mötesdeltagarna.

Då S. O. V. för 50 år sedan grundades, hade man säkert inte en tanke på att föreningen skulle komma att högtidlighålla sitt 50-årsjubileum här på västra kusten av Östersjön i det gamla moderlandet från vilket Edra förfäder för många århundraden sedan seglade ut för att finna nya

boplatser på den andra sidan havet och där de sedan, släktled efter släktled, levat och arbetat under segt bibehållande av sitt svenska språk och sina urgamla seder och med en aldrig sloknad samhörighetskänsla med det gamla ursprungslandet. Föreningens namn säger ju klart ifrån att dess program just avser ett bibehållande och ett utvecklande av den svenska odlingen inom ett land, där även andra nationer bodde med olika språk och delvis skilda seder. Föreningens bildande demonstrerade också *viljan* att värna den svenska stammens särskilda odling från att uppslukas av majoritetsbefolkningens språk och sedvänjor. Det fanns ett *medvetet* behov av att kunna hävda sin egen särart. För att detta behov skulle kunna tillfredsställas krävdes det ett *organiserat* arbete inom den ganska fåtaliga svenska minoriteten, ett arbete, som måste gå ut på att skapa inre *sammanhållning* å ena sidan och att öka möjligheterna till en andling och materiell *höjning av den speciellt svenska odlingen* i Estlands svensksområden å andra sidan.

Och därutinnan har S. O. V. under de c:a 30 år den fick arbeta fritt i sitt gamla land utträttat en stor och betydelsefull gärning. Jag behöver bara peka på de svenska folkskolorna på Birkas lantmanna- och folkhögskola och på det svenska gymnasiet i Hapsal, som alla voro viktiga hävstänger för den svenska odlingen i Estland. Det var genom S. O. V:s existens, som det blev möjligt för vännerna i det gamla moderlandet att sträcka sina hjälpande händer till stamfränder i Estland, ty S. O. V. utgjorde just den fasta hand i Estland, som kunde fattas och som kunde representera det estlandssvenska folket vid alla förhandlingar om stöd åt deras läroanstalter och som kunde förmedla de personliga kontakter över Östersjön, som — särskilt efter 1920 — blevo allt flera och betydelsefullare. Jag har själv en 10-årig erfarenhet av S. O. V:s betydelsefulla ställning och arbete under åren 1929—39, då jag hade lärt känna svenskbygderna och gripits av en varm sympati för våra där kämpande och strävande stamfränders behov av intresse från moderlandets sida. Och det var en glädje att se, huru detta intresse steg, och huru banden knötos hårdare mellan de båda sidorna av Östersjön.

Allt utvecklades på ett lyckobådande sätt och man började se den svenska odlingen bland Estlandssvenskarna få allt fastare former. Säkert finns bland de här församlade åtskilliga Estlandssvenskar, som voro unga i slutet av 1930-talet och som minnas, hur optimistiskt man då vågade satsa på den svenska odlingens framsteg i Estland. Svenskarna skulle få sina egna lärare och tjänstemän, födda i svenskbygden och utbildade inom landets egna anstalter. Ja, hoppet fanns där och viljan. Men — så kom det förstörande världskriget och grusade alla drömmar och förhoppningar! Men S. O. V. hade gjort sin gärning, stor och betydelsefull för Estlandssvenskarna även i olyckans dagar. De ägde i denna förening ett sammanhållande organ, ett gemensamt band, varför utan de sannolikt skulle haft svårare att reda sig under den oroliga tid, som drog in över landet.

Svenska Odlingens Vänner i tsartidens Estland

Fil. lic. ELMAR NYMAN

Tsarväldet i dess slutskede bildar bakgrunden till Svenska Odlingens Vänner i Estland start och första verksamhetsperiod. Enligt 1897 års folkräkning fanns i det stora Ryssland inte mindre än 107 skilda nationaliteter, ett oändligt brokigt folkhav där också de härskande ryssarna bildade en minoritet även om de utgjorde den ojämförligt största gruppen med 44,3 % av totalantalet invånare. Längre hade ryssarna motsatt sig alla nationella och kulturella strävanden från de övriga nationaliteterna i riket och denna hållning markerades ytterligare i slutet av förra århundradet. Russificeringspolitiken hämmade svårt den fria tankeverksamheten. Politiska och sociala ambitioner från folkets sida tolererades inte heller i det egentliga Ryssland. Slöhet och likgiltighet hos den stora massan syns ha varit idealet för de dåtida maktägarna. Missnöjet låg dock och pyrde hos vissa folkklasser och utmynnade slutligen i revolutionshändelserna 1905. Efter revolutionen följde visserligen mildare fläckar, men snart blåste de reaktionära vindarna igen. Tsarens hårda ämbetsmän lyckades dock aldrig helt släcka den gnista som tänts och så kom marsrevolutionen 1917, som sopade bort hela det månghundraåriga tsarväldet och medförde radikala förändringar i de olika nationaliteternas existens.

De båda ryska revolutionerna — 1905 och 1917 — fick självfallet den största betydelse även för de svenskar som bodde i det stora riket. I kejsrliga manifest i slutet av 1905 medgavs bl. a. frihet för föreningsverksamhet och till en viss grad religionsfrihet. Religionsmanifestet fick omedelbar effekt för de ca 600 ormsöbor som år 1886 lockats övergå till den grekisk-ortodoxa kyrkan, dvs statskyrkan, och som sedan bittert ångrat detta steg. Den utvidgade föreningsfriheten gjorde att de tankar som några svenskar i hemlighet närt att få grunda en svensk bildningsförening i Ryssland nu tog ny fart. Dittills hade man endast vågat sig på några mindre lokala sammanslutningar — nykterhets- och sångföreningar. Det enda organ som syftade till att nå en bredare krets var den 1903 av lärarna Johan Nyman och Hans Pöhl startade anspråkslösa almanackan.

Upptakten till den fortsatta utvecklingen i svenskbygden bildade en s. k. konferens som hölls på Nuckö prästgård den 1 februari 1907. Initiativtagare och ordförande vid sammanträdet var kyrkoherde Maass, värd på stället. Sannolikt var detta första gången representanter från de skilda svenskorterna i Estland samlades för att dryfta egna nationella angelägenheter. Pastor Maass framhöll i sitt inledningsanförande att märkliga

Men den viktigaste perioden i S. O. V:s historia hade gått till ända. Då jubileum i dag firas bör denna första period, samlingens, uppbyggandets och det målmedvetna uppåt- och framåtsträvandets period framhållas och äras.

Om krigsårens oroliga och förstörande tid skall här ej talas. Den känner Ni alla. Ni känner också alla, huru flertalet kommo hit över till det gamla moderlandet, som sökt giva Er nya möjligheter att leva vidare som svenskar. Jag har personligen haft tillfälle att på nära håll följa både själva överflyttningen och dess mödor samt den därpå följande omplanteringen på svensk mark med alla dess svårigheter, uppoffringar och slitsamma arbeten. Denna omplanteringsperiod går nu mot sitt slut. De flesta av de överflyttade Estlandssvenskarna ha väl nu fått sin plats och sin uppgift i vårt svenska samhälle. Jag vill gärna begagna detta tillfälle att till Estlandssvenskarna frambara uttrycken av glädje över huru väl de — med ytterst få undantag — hava skött sig under den för dem helt säkert ofta prövande acklimatiseringsperioden. Ni har förvärvat Eder Estlandssvenska stam ett gott och solitt rykte. Ni har därför också varit välkomna såsom nya statsborgare i detta land. Ni har gjort Er kända för redlighet, arbetsamhet och pålitlighet. Ni har varit välkomna till det gamla moderlandet.

Kort efter överflyttningen till Sverige återupp-

stod också föreningen S. O. V., avsedd att verka bland Estlandssvenskar i Sverige. Det ligger i sakens natur, att föreningens uppgifter har blivit i åtskilliga avseenden förändrade. Den viktigaste är väl att vara en förbindelselänk mellan de härvarande estlandssvenskarna, som givetvis även här har behov av en egen centralpunkt, dit de kunna vända sig i olika angelägenheter. Ett synligt uttryck för de gemensamma intressena är givetvis den av S. O. V. utgivna tidningen Kustbon, som på ett klokt och värdigt sätt fylla sin uppgift. Och de årligen återkommande somarmötena ha en stor uppgift att fylla i den Estlandssvenska samhörighetens intresse.

Att detta sommarmöte i år kunnat utvidgas till ett 50-årsjubileum med S. O. V. i centrum är en betydelsefull och glädjande händelse. Vemodigt är det kanske att den icke firas i den gamla bygden, men glädjande och betydelsefullt är det, att Ni dock kunnat fira den i frihet, samlade på svensk mark.

Delande både Edert vemod och Eder glädje ber jag att, av varmaste hjärta få hälsa Er alla på jubileumsdagen! Må vår gemensamma framtid bliva god!

Eder

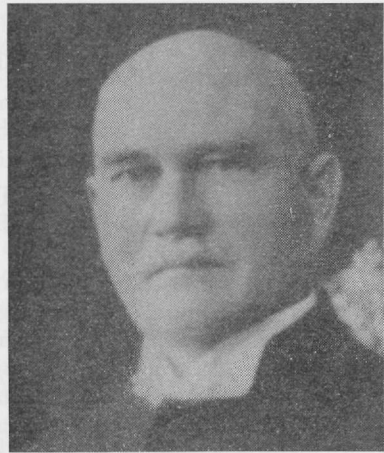
Sigurd Curman

saker inträffat i Ryssland inom såväl politiska, sociala och ekonomiska som religiösa områden och ansåg att tiden nu var mogen även för svenskarna att skrida till handling. På grund av sin fåtalighet kunde svenskarna i Ryssland knappast tänkas utöva någon politisk verksamhet men det fanns ju andra områden där mycket fanns att uträtta. Det gällde nu enligt Maass f. a. att väcka svenskarna till *nationellt självmedvetande*. Vilken olycka vore det inte om "de gudomliga gåvorna" folkets språk och nationella egenart skulle gå förlorade. Och att svenskarna i gränstrakterna vid denna tid verkligen höll på att uppgå i den estniska befolkningen har betygats även av andra samtida iakttagare. Århundradenas förtryck från den härskande godsägarklassen, russificeringssträvandena, den kompakta estniska omgivningen, farsoter, dryckenskap, hunger, analfabetism hade gjort att självkänslan och det nationella självmedvetandet hos stora grupper svenskar — särskilt fastlandssvenskarna — var starkt nedsatta även om man från tid till annan återopade sin "gamla svenska rätt" som ju stadfästes av svenske kungen och ryske kejsaren.

Och vilka botemedel föreslog Maass? Jo, framförallt fordrades bildning, öppnandet av läroanstalter. Och ansvaret för dessa bildningsanstalter borde åvila en svenskarnas egen *upplysningsförening*. Mötet hade samma åsikter som inledaren och man enades om att "Den svenska upplysningsföreningen i Ryssland" borde ha till ändamål "att understödja och befärma på kristlig sedlig grundval bildning och kultur bland svenskarna samt att vidmakthålla bland dem det svenska språket och den svenska egenarten." Detta mål trodde man sig skola nå "genom grundande och understödjande av skolor, inrättande av bibliotek, spridning av goda böcker och tidskrifter samt liknande företag". Men samtidigt var man också väl medveten om att en höjning av den andliga standarden var otänkbar utan höjning av den materiella. Folkets levnadsförhållanden måste förbättras "genom undervisning på hushållnings-, lantbruks- och andra näringsområden, genom förmedling av förvärvskällor, genom eftersträvande av hygieniska levnadsvillkor såsom ock genom understödjande av hjälpbehövande." Här finns alltså den planerade föreningens verksamhetsfält inmutat och man måste väl medge att det var ett ovanligt realistiskt och framsynt program, rensat från romantiska floskler, som konferensdeltagarna enades om.

Konferensen på Nuckö prästgård utsåg sedan en redaktionskommitté för utarbetande av stadgar till den nya föreningen och med uppdrag att söka myndigheternas tillstånd för den planerade verksamheten. I kommittén invaldes pastorerna Maass, Melin, Gustafsson, hr v. Nocks, lärarna Johan Nyman och Hans Pöhl, hemmansägarna Mats Stahl, Johan Aman, Mats Tomty, Johan Gärdström samt handlanden E. Brandt.

Initiativet var sålunda taget till en svenskarnas egen sammanslutning i Ryssland och en av prästmän, lärare och hemmansägare sammansatt stadgekommitté utsedd. Tills vidare blev detta tyvärr

Kyrkoherde J. W. Gustafsson, Reval
S. O. V:s ordf. 1909—1917

också allt som gjordes eller rättare sagt allt som kunde göras. Det visade sig nämligen snart att uppgifterna om en liberalare rysk inställning till föreningsverksamhet redan var starkt inaktuella. Myndigheterna hade återtagit sin gamla negativa inställning till allt som smakade självverksamhet från medborgarnas sida.

På olika sätt sökte de förhindra registreringen av svenskarnas förening och en hel del stadgeändringar måste göras innan man äntligen i oktober 1908 fick den efterlängttade bekräftelsen på att föreningen registrerats.

Det konstituerande sammanträdet kunde så slutligen hållas den 6 februari 1909 och denna gång hade man valt Bysholms herrgård som mötesplats. Redaktionskommittén redogjorde för sina svårigheter med myndigheterna och meddelade att tanken på att föreningen skulle omfatta alla i Ryssland boende svenskar snart hade måst överges. Verksamheten fick begränsas till de i guvernementet Estland boende svenskarna och därmed var ju bl. a. gemenskapen med landsmännen på Runö och i Ukraina i detta avseende avskrivna. Mötet godkände utan vidare de vidtagna åtgärderna, de närvarande antecknade sig som föreningens medlemmar, styrelse utsågs och verksamheten kunde till synes börja. Vem som kommit med uppslaget till föreningens namn Svenska Odlingens Vänner i Estland är obekant. Knappast kan det ha varit fråga om ett självständigt uppslag. I Finland fanns det åtminstone på 1890-talet en förening i Vasa som kallade sig för Svenska Odlingens Vänner och sannolikt fanns det föreningar med samma namn även på andra håll i Finland. Även om namnet inte var av inhemskt ursprung var det väl funnet och angav också det verksamhetsfält som föreningen föresatt sig. Vid det konstituerande sammanträdet den 6 februari 1909 beslöts att lokalavdelningar med egna styrelser skulle bildas på Nuckö, Ormsö, Rågöarna och i Reval. Sammanlagt invaldes 19 ledamöter i styrelsen. De tre främsta funktionärerna i föreningens styrelse blev pastor Gustafsson, ordförande, kantorn och föreståndaren för sjömanshemmet i Reval Hans Pöhl, sekreterare, och konsul Gahlnbäck, kassör. Samtliga dessa funktionärer var bosatta i guvernementshuvudstaden Reval,

helt säkert ingen tillfällighet. Det bör kanske också framhållas att det konstituerande sammanträdet i Byholm utsåg direktör Georg von Francken, Reval, till Svenska Odlingens Vänners hedersordförande "på grund av hans stora förtjänster för est-svenskarnas höjande", som motiveringen lød.

Hur lyckades nu S. O. V. förverkliga stiftarnas intentioner? Kunde föreningen genom sin verksamhet väcka de slumrande till nationellt självmedvetande, höja den andliga och materiella nivån och sanera de hygieniska förhållandena? Det vore naturligtvis orimligt att begära förverkligandet av detta program som i själva verket var avsett för en verksamhet på mycket lång sikt. Även under mycket gynnsamma förhållanden med ypperliga personella och materiella resurser skulle säkert årtionden ha behövts innan estlandssvenskarna kommit i nivå med de bättre lottade ståndsbroderarna i väster. Men nu saknade de estlandssvenska föregångsmännen allt utom tillförsikt och denna skulle säkert ha räckt till en hel del om inte de ständigt skuggrädda myndigheterna gjort allt för att förhindra en för den estlandssvenska saken gynnsam utveckling. Redan i maj 1909, således kort efter starten, måste ordföranden i Nuckö lokalavdelning kyrkoherde Maass tillstå att föga kunnat uträttas då myndigheterna lagt hinder i vägen. Att klaga hos guvernören tjänade inte mycket till. Liknande nedslående meddelanden möter även från senare tillfällen. Kulmen nåddes då myndigheterna 1913 beslagtogs föreningens protokoll och handlingar. Därefter låg verksamheten nästan helt nere så gott som ända fram till 1920. Endast i Reval höll man några sammanträden, medan verksamheten t. ex. inom den största lokalavdelningen Nuckö under tiden 1913—16 helt var nedlagd. Helt och hållet myndigheternas fel var detta inte. Världskrig, tysk ockupation, frihetskrig sysselsatte sinnena.

Svenska Odlingens Vänners första verksamhetsperiod inskränker sig sålunda i stort sett till en tid av fem år, åren 1909—13. Vad man då lyckades åstadkomma är värt all beundran. Stor energi sattes in på att höja den andliga och materiella nivån hos landsmännen. Redan under det första verksamhetsåret tillkom skolan i Korkis och denna hotade gränsbygd skulle därigenom få möjligheter att räddas åt svenskheten, barnen fick möjlighet att bli "skriftlärd på svenska", som någon lär ha uttryckt sig då Gideon Danell besökte byn under 1908. På S. O. V:s tillskyndan kunde också odensholmsborna åter öppna sin skola och småningom fick de även medel till att bygga ett nytt skolhus. Föreningen inrättade också viss undervisning för svenska barn i Reval fr. o. m. 1916 — f. ö. de första egentliga ansatserna till svensk undervisning där — och redan 1917 kunde en permanent svensk folkskola öppnas i Reval. Naturligtvis hade S. O. V. redan från första stund önskat sig en högre utbildningsanstalt för svenskbygdens ungdom. T. v. fick man emellertid nöja sig med surrogat, såsom föredragsverksamhet. Man talade om hur nödvändigt det var att folk tillägnade sig kunskaper, underströk nöd-

vändigheten av att man lärde sig högsvenska och att man bibehöll sitt svenska modersmål. Man uppmanade folk att utnyttja de tillfällen som gavs till vidareutbildning genom boklån från befintliga bibliotek och genom prenumeration på svenska tidningar. Man insåg tidigt att bibliotekens bokförråd måste utvidgas och förses med erforderlig facklitteratur f. a. i jordbruksämnen. Genom kontakter i Sverige och Finland lyckades föreningen också i viss utsträckning utöka och modernisera bokbeståndet. Det stod från början klart att de estlandssvenska lärarna var i behov av vidareutbildning om de skulle kunna lära sina elever en acceptabel högsvenska och ge dem en saklig information om förhållandena i det gamla moderlandet. Unga estlandssvenskar rekommenderades söka till folkhögskolor eller andra fortbildningskurser i Sverige och Finland. Några lyckades också skaffa sig sådan vidareutbildning och det är förvånande vilken nytta de tycks ha dragit av sin vistelse utomlands.

Utom denna mer allmänt kulturellt inriktade verksamhet glömde föreningen dock aldrig parollen — först ekonomiskt välstånd, sedan höjning av den allmänna bildningsnivån. I själva verket blir det också jordbruksfrågorna som dominerar verksamheten under denna första period. En försöksanstalt för jordbruk vill man ha. Jordbrukssakkunnig hade man i läraren Rudolf Timmerman som skaffat sig utbildning i Sverige, den finlandssvenske agronomen William Gottkampf ställde gärna sitt vetande till de estlandssvenska jordbrukarnas disposition och även andra personliga insatser kunde påräknas.

Planen på en egen jordbruksskola förverkligades ju som bekant 1920 men dessförinnan inköpte föreningen Rannasauna, handlanden Palmgrens fastighet på Nuckö, där man hoppades kunna inrymma föreläsningsslokaler, starta andelsmejeri, ordna mönsterjordbruk och handelsträdgård. Dessa djärva förhoppningar gick dock om intet och Rannasauna blev i stället en stor belastning för föreningen. Först en bit in på 1920-talet lyckades föreningen göra sig kvitt detta ställe. Ett annat lovvärt initiativ togs när man bildade en tjurförening på Nuckö. Den rikssvenske godsägaren Ekman på Bjärka-Säby skänkte estlandssvenskarna en avelstjur, som stationerades på Nuckö prästgård. Sin största betydelse fick föreningens jordbrukskonsulterande verksamhet kanske genom propagandan för nya utsädesorter, genom förmedling av inköp, varuupplysningar såsom särskilt beträffande separatorer. Föreningen utverkade även rabatter hos flera firmor. Rudolf Timmerman som var föreningens jordbrukskonsulent har berättat om hur svårt det var att övertyga den konservativa estlandssvenske bonden om fördelarna av att införa nya brukningsmetoder och nya sädesorter — många av Birkas rektorer gjorde sedermera samma erfarenheter.

Ett betydligt känsligare ämne tycks föreningens försök att propagera för ökad hygien ha utgjort. I många hushåll saknades alltjämt de mest elementära kunskaper om hithörande ting. Spädbarnsdödligheten var hög och olika smittosamma

sjukdomar härjade. Men föredragshållaren måste här gå varsamt fram för att inte stöta sig med sina åhörare.

Summerar man Svenska Odlingens Vänners verksamhet under perioden 1909 till början av den estniska republikens tillblivelse kan man inte undgå att märka med vilken sann lidelse den handfulla män som ledde föreningen sökte trampa upp nya stigar. Deras arbete var svårt. Som redan nämnts satte myndigheterna ofta krokben för deras verksamhet. Och vad värre var. Många av deras egna var likgiltiga och t. o. m. avogt inställda till deras förehavanden. Konservatism, slentrian och enfald var svåra motståndare till allt nytt. Man kan kanske fråga sig om inte Thorén, Österblom och andra av Evangeliska Fosterlandsstiftelsen under 1870-talet till Estlands svenskbygger utsända predikanter ändå utstakat vägen och påbörjat reformarbetet bland estlandssvenskarna? Trots allt det erkännande som måste ges dessa duktiga män kan man inte påstå att dessa direkt skulle skapat förutsättningar för Svenska Odlingens Vänners verksamhet. Till någon nationell verksamhet manade de inte. Tvärtom hette det hos dem att "det nationella måste stå tillbaka för det religiösa." Så kom det sig också att dessa predikanter och lärare i sitt nit för det rent religiösa rentav gjorde svenskheten en otjänst. De unga, av Thorén utexaminerade lärarna, uppmanades att helst förkunna Guds ord på estniska i de blandspråkiga trakterna så att ordet skulle kunna nå så stora skaror som möjligt. Där emot får deras verksamhet naturligtvis anses ha direkt tjänat S. O. V:s strävanden när det gällde att bekämpa dryckenskap, dålig moral och dåliga hygieniska förhållanden och undermålig skolundervisning.

Ser man på styrelsens sammansättning finner man att det är prästmännen och lärarna som dominerar även om några aktiva bönder kommit med. I allmänhet är det den yngre generationen, de som fått mer allsidig utbildning, som bildar den aktiva kärnan.

Vad man kanske främst saknar under S. O. V:s första verksamhetsperiod är en livligare kontakt med moderlandet Sverige, även om man har all anledning att vara tacksam för den upplysningsverksamhet som där bedrevs om de bortglömda s. k. baltiska svenskarna av f. a. Wilhelm Lundström, Gideon Danell och vår egen Jakob Blees. Tiden var ännu inte mogen för ett intimare samarbete med Sverige och de ryska myndigheterna gjorde också direkta svårigheter när det gällde sådana kontakter. Däremot gick det något lättare att kommunicera med fränderna i det ryska generalguvernementet Finland och det förklarar kanske till en del varför just finlandssvenska forskare producerat sig inom det estlandssvenska området. Det livliga umgänget med Sverige och hjälpverksamheten därifrån hör sålunda i stort sett till en följande period.

Ett verksamhetsområde som man gärna skulle önskat att S. O. V. från början hade riktat sin uppmärksamhet mot utgör just hembygdsforsk-

Meddelande

Med anledning av att femton år förflutit sedan huvudparten av den estlandssvenska folkgruppen ankom till Sverige anordnas en

HÖGTID

i Betesdakyrkan, Floragatan 8, Stockholm, lördagen den 5 och söndagen den 6 december 1959.

Som inbjudare står sammanslutningar inom den estlandssvenska folkgruppen.

PROGRAM

Lördagen den 5 december klockan 19 i församlingssalen SAMKVÄM, till vilket Betesdaförsamlingen och dess ungdom inbjudes. Servering.

Medverkande: församlingens pastorer, sekr. Einar Rimmerfors, kyrkoadj. Arthur Johansson och kyrkans musikförening.

Söndagen den 6 december klockan 11 i Betesdakyrkan GUDSTJÄNST under ledning av pastor Per Wårding. Predikan av kyrkoadj. Arthur Johansson. Tal av pastor Sigfrid Hoas över ämnet "I Guds hand från strand till strand".

Samma dag klockan 15 i Betesdakyrkan

HÖGTIDSGUDSTJÄNST

med predikan av biskop Sven Danell, historisk översikt över estlandssvenskarnas öden av fil. dr Edvin Lagman, tal av prostén Hjalmar Pöhl. Övriga medverkande är kyrkoadj. Arthur Johansson och Betesdakyrkans kör.

Samma dag klockan 17 i församlingssalen SAMKVÄM "Minnenas stund". Hälsningar. Ordet fritt. Servering. Alla hjärtligt välkomna!

ningen och den folkliga kulturen överhuvud. Tyvärr kom detta område inte heller senare att bli föremål för någon större uppmärksamhet från föreningens sida. Verksamheten var till en början krasst realistiskt inriktad, man hade varken tid eller intresse för onyttiga romantiska sysselsättningar eller sinne för de historiska perspektiven. Till en del får denna uraktlåtenhet — som emellertid grannarna esterna inte gjorde sig skyldiga till — tas som ett utslag av bristande uppskattning av det egna, och naturligtvis förelåg en svår brist på eget utbildat folk.

Att S. O. V. från början inte ägnade sig åt politisk verksamhet var säkert förnuftigt, men situationen ändrades och 1917 blev svenskarna tvungna att bilda en politisk organisation, Svenska Folkförbundet, och kärnan i denna politiska organisation bestod just av föregångsmännen i S. O. V.

Ett verkligt glädjeämne utgjorde redan under S. O. V:s första verksamhetsperiod sången och musiken. Sålunda heter det från ett sammanträde på Nuckö 1911 att mellan "varje tal och diskussion utförde Nuckö sång- och musikkör sångstycken och mötet avslöts med avsjungandet av "Hur härligt sången skallar". Är det manne Hagfors berömda sång som redan 1911 ljöd ute i de estlandssvenska bygderna? Sången, musiken var en stor tillgång och det var kanske den som mer än många andra faktorer småningom kom att väcka estlandssvenskarna till nationellt självmedvetande.

Elmar Nyman

Svenskbygden under 20- och 30-talet

Folkskollärare VIKTOR AMAN

Genom historiens nyck slutade första världskriget så, att de två motståndarna Ryssland och Tyskland bägge förlorade, och som följd av detta kunde flera mindre folk — bland dem esterna — slå sig fria och bilda egna stater.

Så var då Estland fritt och skulle så förbli i 20 år — den enda tid sedan sju århundraden, då esterna själva fått bestämma över sitt land. Sedd ur seklers perspektiv är denna tid bara en glimt fram mellan mörka tidsöden, men för esterna såväl som för oss estlandssvenskar var den ett betydelsefullt skede.

Jag har bläddrat igenom Kustbons gamla årgångar från denna tid. Det var på den tiden brist på mycket, men ett var det som inte fattades: friska uppslag. Nästan alla företag, som sedermera kom till utförande, stod på SOV:s program redan från början. Och det var raska initiativ. 6 nov. 1920 öppnades folkhögskolan på Birkas, fastän på intet sätt färdig; andra skolor understöddes, tidningen Kustbon gavs ut, likaså almanackan, kurser och möten hölls.

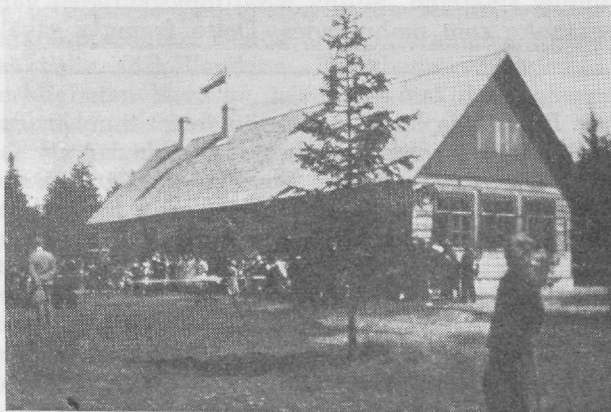
Föreningen Svenska Odlingens Vänner räkna- de bara något över 500 medlemmar, 1926 t. ex. var medlemsantalet 514; därav Ormsö 146, Reval-Nargö-Hapsal 115, Nuckö 87, Rickul 70, Vippal 38, Korkis 30, Odensholm 18 och Rågöarna 10 (från Runö saknas uppgifter). Föreningen hade 8 lokalavdelningar. Till årsmötet hade detta år infunnit sig 60 medlemmar. (Även i Sverige har antalet deltagande i årsmötet år från år hållit sig kring 60 medl.) Medlemsavgiften bestämdes då till 100 mark för revalbor, 75 mk för övriga män och 50 mk för kvinnor.

Hur kunde en så liten förening orka med så stora uppgifter? Av egen kraft gick det förvisso inte; medlen kom till största delen från annat håll. Estniska staten var i början synnerligen liberal mot mindre folkgrupper och understödde svenskarnas bildningssträvanden, och vad viktiga- re var: Sverige hade upptäckt oss och hjälpte an- tingen genom Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet eller med medel direkt från svenska staten.

Estlandssvenskarna fick ta emot många kära besök: 1922 for ärkebiskop Nathan Söderblom i motorbåt över Finska viken och besökte svenskbygden; 1929 kom självaste kungen på officiellt besök till Reval och mötte estlandssvenskarna i svenska kyrkan där; 1932 besökte dåvarande kronprinsen svenskbygderna; senare kom utrikesminister Sandler, ärkebiskop Eidem, flera andra bemärkta rikssvenskar, svenska sångköror, orkestrar och enheter ur svenska flottan. Säker- ligen har ingen bygd i Sverige av jämförlig stor- lek fått mottaga så mycken uppmärksamhet som svenskbygden i Estland.

Reval var säte för SOV:s styrelse, och där var också föreningsverksamheten livligast, åtminstone under 20-talet. Bygden var trögare. Det är f. ö. ganska nöjsamt att tänka tillbaka på hur livet i bygden förändrades:

Storgodsen hade styckats, nybyggarbyar växte upp. Ekonomiska nymodigheter började visa sig. Motorer togs i bruk (eller rättare: försöktes ta i bruk, för de strejkade nog för det mesta). Bond- pojkar började skaffa sig cyklar och köpkläder. En del tillgjorda personer gick med näsduk i fic- kan, somliga snöt sig rentav i duk, särskilt på söndagar. Folk ville ha omväxling i maten; mjö- let från väderkvarnarna var inte längre gott nog, fint vetemjöl skulle det vara till "kakobre" och "bilamelskokar". Gungorna kom ur bruk som ungdomsnöje. Byns allmänna betesmarker delades upp med taggrådsstängsel. Pingströrelsen gick genom byarna. Och från Birkas spriddes nya, världsliga sånger, ringlekar och kroppkakor, och bondflickor började tituleras "fröken", om man skrev brev till dem.

Aglops svenska skola som uppfördes i S. O. V:s regi på 1930-talet

Nytt folk växte upp och växte fram i verksam- heten. Vi fick i bygden en ungdomsrörelse med fester, sång, idrott.

1931 öppnades svenska gymnasiet i Hapsal. Två år senare, 2 juli 1933, hölls en stor svensk sång- fest i slottsruinen med deltagare från hela svensk- bygden. Den blev estlandssvenskarnas största folkfest, den lovade allt större samhörighet mel- lan bygderna och större sammanhållning för gemensamma företag — men den kom inte att upprepas. Det fortsatta 30-talet bjöd i stället på flera trista inslag.

1930 hade Hans Pöhl plötsligt dött, och ingen annan ledare fanns med hans självklara auktoritet. Ett par år senare visade sig inom föreningen en beklaglig splittring, påminnande om de smått komiska inbördesträtorerna i vår tids flyktinggrup-

Svenska Odlingens Vänner i Sverige

Fil. dr EDVIN LAGMAN

Man har alltid betecknat estlandssvenskarna som en enhetlig folkgrupp. Även om individuella egenheter, ålder, uppväxtmiljö osv. skapade vissa skiljaktigheter i fråga om livsinställning och anpassningsförmåga, så får man ändå säga, att omdömet i stort sett äger giltighet. Det var vissa drag i samlevnaden som skar igenom alla miljöer och åldersskikt, främst känslan av samhörighet. Vid omflyttningen till rikssvensk botten möttes estlandssvenskarna av mycket nytt och främmande, inte bara i materiellt utan även i andligt avseende. De påfallande uttryck, som individualitet och gruppgemenskap hade tagit sig i Estlands svenskbygder, fann man inte här, ett förhållande som i det tysta säkerligen verkade hämmande på den annars förhållandevis friktionsfria anpassningen till det rikssvenska samhället.

I känslan av det värde, som behovet av gemenskap representerade, sökte ledande krafter så långt möjligt skapa förutsättningar för en samlevnad för estlandssvenskarna, likartade dem som funnits i Estland. Slutna bosättningsområden var en tanke som omhuldades. Detta framgår såväl

av Kustbons tidigare årgångar i Sverige som av SOV:s protokoll från fyrtioalet.

Redan dessa överväganden torde ha inneburit fullgoda skäl för att i Sverige återuppliva estlandssvenskarnas gamla kulturförening Svenska Odlingens Vänner. Den skulle bidra till att bevara estlandssvenskarna som en etnografiskt avgränsad grupp med sina speciella särart. Om möjligheterna att framdeles behålla denna särart rådde dock från början olika uppfattning. Vad som däremot inte kunde ge upphov till delade meningar var estlandssvenskarnas behov av en intresseorganisation och en organisation som skulle tillvarata den upplösta estlandssvenska bebyggelsens kulturella kvarlätenskap.

Så bildades SOV på nytt här i Sverige torsdagen den 29 mars 1945 i närvaro av trettiofem estlandssvenskar och sex rikssvenskar, bland dem riksantikvarie Sigurd Curman. Riksantikvarie Curman gav härvid uttryck åt sin förhoppning, att SOV skulle bli en mötesplats för de bästa strävandena bland estlandssvenskarna i Sverige. Vidare sade han, att kommittén för estlandssven-

per. Kanhända har jag inte rätt fattat innebörden i den dåtida tvisten, men nog förefaller den att ha varit en av de onödiga. Som ett synligt tecken på oenigheten fick estlandssvenskarna för en tid två konkurrerande tidningar, fastän Kustbons inkomster och utgifter tidigare aldrig gått ihop och tidningens egna medel därtills bara räckt för 4 av årets månader.

Ändå fanns inom rörelsen många osjälviska idealister, för vilka inställningen till den svenska stammen var något av en religion, med hängivenhet och offervilja. Man kände, att man behövdes; strävandena fick för varje enskild medarbetare en mening och betydelse, som de kanske endast kan få under en pionjärtid i en gränsmark.

Estlands nya regim var inte liberal mot minoriteterna. Vi estlandssvenskar fick anledning att fundera över nationalismens väsen: rätten att fritt odla sitt område eller majoritetens rätt att fritt göra intrång på detta område. I Tyskland talades vid denna tid om "herrefolk", och detta begrepp importerades till Estland och började tillämpas gentemot oss, som var lämpligt svaga att öva sig på. — I den gamla goda tiden hade på sina håll rätt fiendskap mellan pojkar från olika byar, en del byar höll ihop och andra skulle ha strykt. Vi pojkar i Österby t. ex. hade inte reda på vad ont Paschlep-pojkar (eller deras förfäder) hade gjort, men vi var övertygade om att de behövde strykt, närhelst tillfälle gavs; vår bys ära fordrade det helt enkelt. — Ungefär lika djupsinnigt var

också grundtanken i nationalismen på 30-talet: man skulle klämma åt minoriteten. Varför? Därför att den på något sätt var annorlunda förstås, och därför att man rådde på den.

Detta gäller den under 30-talet rådande regimen. Låt mig genast framhålla, att vi svenska bönder alltid kommit väl överens med våra estniska grannar och att den estniska allmänheten visade ett sundare omdöme än dess ledare.

Det allvarligaste var svenskbygdens ekonomiska problem. Folkstammen var liten, men ändå var bygden överbefolkad. Ungdomen sökte arbete på annat håll. Pojkarna for kanske till sjöss, och flickorna tog tjänst i Reval, i Stockholm eller på Gotland. Ofta gifte de sig där. Om de skulle återvända till bygden eller ej blev således en fråga om tillgången på kärlek och arbete i Stockholm och på Gotland. För att få behålla ungdomen måste bygdens näringsliv utvecklas, göras mångsidigare med nya näringsgrenar. Jordbruket på smågårdarna kunde knappast bli lönsamt, och nyodlingarna skulle i alla fall inte ha löst problemet. Kanske industri?

Det slutande 30-talet visar således en splittrad helhetsbild: avsevärda framsteg i allmän kultur, men en otrivsamt politisk atmosfär och allvarliga farhågor för stammens framtid. I vilket fall som helst skulle bygden stå inför genomgripande förändringar. Men dessa kom på annat sätt.

Viktor Aman.

skarna hade utgjort den landningsbrygga, som möjliggjort estlandssvenskarnas fotfäste på svensk mark, men att SOV:s stora uppgift låg i höjandet av estlandssvenskarnas kultur och andliga odling.

Det var givetvis svårt att förutse, vilken inriktning föreningens verksamhet i det långa loppet främst skulle få. Stadgarna upptog flera syften med arbetet, och vilket som så småningom skulle visa sig var det viktigaste, kunde rimligen inte förutses, enär man inte kunde veta, hur estlandssvenskarnas inlemmande i det svenska samhället skulle komma att förlöpa och hur resultatet av denna process skulle bli. Föreningens målsättning måste anpassas till de rätt hastiga förändringar, som folkgruppen socialt, materiellt och andligt kom att undergå i samband med anpassningen. Stadgarna utformades emellertid så, att verksamhetsfält av skilda slag erbjöd sig. Erfarenheterna från Estland utnyttjades och syftena anslöt sig så nära som möjligt till dem i Estland, ehuru förutsättningarna för föreningens verksamhet förändrats betydligt, särskilt på en av de allra viktigaste punkterna, nämligen den estlandssvenska folkgruppens ställning i förhållande till landets huvudbefolkning. I Estland hade svenskarna varit en minoritet, här var de en integrerande del av nationen.

Med utgångspunkt i dessa förhållanden skall vi nu se, hur föreningen organiserade sitt arbete och hur verksamheten kom att förlöpa.

Enligt stadgarna har Svenska Odlingens Vänner bland estlandssvenskar i Sverige, som föreningen kallades, till ändamål att verka som förbindelselänk mellan estlandssvenskar;

att ge dem nödigt stöd med råd och upplysningar i deras strävan att finna rätt plats i det svenska samhället;

att understödja deras bildningssträvanden; att befrämja förståelsen för allsvensk samhörighet;

att vid behov representera den estlandssvenska stammen och företräda dess intressen;

att samla och värda minnen av den estlandssvenska kulturen.

Som synes var det väsentliga, krävande och intressanta uppgifter, som föreningen genom stadgarna åtog sig.

Arten av föreningens verksamhet i Sverige gav redan i början upphov till två viktiga utskott, nämligen kolonisationsutskottet och runöutskottet. I Eskilstuna bildades en lokalförening. Inom styrelsen utsågs ett arbetsutskott.

Kolonisationsutskottet hade en praktisk inriktning, betingad av estlandssvenskarnas bosättningsproblem. Ett ledmotiv för dess arbete var att här skapa bosättningsorter med de estlandssvenska orterna som förebild. Intet som helst tvång skulle givetvis utövas vid placeringen av estlandssvenskarna. Ett frågeformulär om deras egna önskemål utsändes. Flerstädes uppkom också estlandssvenska bosättningsgrupper, om än inte i någon större omfattning.

En representant för SOV:s styrelse höll dessutom styrelsen underrättad om estlandssvenskar-

nas arbetsförhållanden och arbetsgivarnas inställning till den nya arbetskraften. Detta var av stor vikt, ty kontakten med folkgruppens enskilda medlemmar i det dagliga livet var naturligtvis en av förutsättningarna för att föreningen skulle kunna finna sina rätta arbetsuppgifter. Som en parentes kan här nämnas, att arbetsförhållandena för många i början var synnerligen otillfredsställande, vilket bidrog till ofta påtalade täta platsbyten.

Runöutskottet kom från början att intaga en ur såväl organisatorisk som praktisk synpunkt ganska självständig ställning. Dess uppgift var att förmedla arbete åt runöbor, att söka anskaffa ett lämpligt båtvarv, att ägna omsorg åt runöbornas bostadsförhållanden, att vårda och förkovra Runö-hemslöjden osv. Utskottet hade skyldighet att informera SOV:s styrelse om sin verksamhet.

Lokalföreningen i Eskilstuna bildades i september 1946, protokollfördes i centralstyrelsen i Stockholm den 16 december 1946 och ägde bestånd till den 16 juli 1950, då den på grund av begränsningen i arbetsmöjligheterna och bristen på medlemmar måste upphöra.

Enligt de ursprungliga stadgarna skulle styrelsen för SOV i Sverige bestå av ordförande vald av årsmötet för ett år, sju andra ledamöter valda för tre år samt fyra suppleanter. På årsmötet 1955 ändrades stadgarna så, att styrelsen kom att bestå av ordförande jämte elva andra ledamöter och inga suppleanter. Denna ändring framgick ur de praktiska förhållandena. Det hade nämligen i verkligheten blivit så, att ingen åtskillnad gjorts mellan styrelseledamöter och suppleanter.

Från föreningens konstituerande och fram till årsmötet 1950 fungerade Anton Vesterberg som ordförande. Han efterträddes av Elmar Nyman, som i sin tur på årsmötet 1957 undanbad sig återval och då efterträddes av Edvin Lagman. Styrelsens sammansättning har endast obetydligt förändrats under arens lopp. Detta förhållande har möjliggjort konsekvens i arbetet och givit verksamheten stabilitet.

I detta sammanhang bör kanske föreningens medlemsantal ägnas ett par ord. De första medlemmarna här i Sverige blev de trettiofem estlandssvenskar och sex rikssvenskar, som deltog i det konstituerande sammanträdet. Sedan ökade medlemsantalet rätt snabbt, men ökningen blev oerhört varierande: den 13 juli 1945 tillkom 72 medlemmar, den 24 augusti 86, den 26 januari 1946 39, den 6 juni samma år 98, den 29 juni 17, den 23 april 1947 2, den 17 juni samma år 6, den 29 september 29, den 22 mars 1948 101, den 11 maj samma år 1, den 28 september 11, den 28 april 1949 58 osv. Variationerna i anslutningsiffrorna har givetvis sin bakgrund i föreningens aktivitet för att värva medlemmar liksom i andra förhållanden, som är svårare att påvisa. — Det nuvarande medlemsantalet ca 400 personer kan anses vara ganska litet i förhållande till den folkgrupp på 6000—7000 personer, som föreningen representerar, i all synnerhet om man tänker på dess syften och arbete för hela denna folkgrupp. Att

S. O. V:s hedersledamöter fr. h. frk. Dagmar Pettersson, Anton Vesterberg, Adam Heldring och Alfred Hammerman

anslutningen är så pass ringa beror dock inte på att föreningens arbete inte skulle vinna gehör utan på att estlandssvensken i gemen är ganska likgiltig för deltagande i organisationsliv.

Riksantikvarie Curmans anförande på SOV:s konstituerande sammanträde bör kunna tolkas så, att kommittén för estlandssvenskarna skulle ge nykomlingarna en första start i det svenska samhällslivet och dra upp linjerna för den praktiska gestaltningen av deras fortsatta tillvaro här i landet, medan SOV skulle åtaga sig främjandet av bildning och andlig odling bland estlandssvenskarna. Att understödja estlandssvenskarnas bildningssträvanden blev också enligt stadgarna ett av föreningens syften, men givetvis icke det enda. I Estland hade denna uppgift så småningom kommit att bli sammanslutningens främsta. Här i Sverige kom den av naturliga skäl inte att höra till de viktigaste. Överallt öppnade sig ju vägar för dem som ville skaffa sig utbildning och insupa därtill hörande bildning.

Vid en blick på föreningens stadgar ställer man sig frågan, om ordningsföljden inom uppräkningsen av verksamhetens syften innebär en gradering av den vikt man tillmätte dem. Ätminstone förefaller det, som om föreningens verksamhetsgrenar med hänsyn till sin betydenhet vid den tidpunkt då SOV återuppstod här skulle ha kunnat grupperas så, som skett i stadgarna. Kontakten mellan dem som förlorat sin hembygd var säkerligen bland det väsentligaste då — som nu. Inlemmandet i det svenska samhället var ur det praktiska livets synpunkt den angelägnaste uppgiften, men här utförde ju kommittén för estlandssvenskarna det stora arbetet. Så kom bildningssträvandena och deras främjande. Förståelsen för svensk samhörighet fanns sedan gammalt, och det låg i föreningens natur, att denna förståelse skulle vidmakthållas och ytterligare fördjupas, men tills vidare var väl denna punkt av underordnad betydelse jämfört med de stora problem som omflyttningen av folkgruppen framkallat; SOV som representant för den estlandssvenska stammen kunde knappast få någon uppgift att fylla, så länge kommittén existerade; vården om

minnena av den estlandssvenska kulturen hade omhändertagits av Kungl. Gustav Adolfs Akademien.

Funktionen som förbindelselänk och intresset för omplanteringsprocessen kom att i rätt stor utsträckning sätta sin prägel på den tidigaste verksamheten. Samkvämen blev från början det viktigaste medlet för att skapa kontakt. Söndagen den 16 juni 1946 samlade SOV estlandssvenskarna till den första hembygdsdagen på godtemplargården Tollare utanför Stockholm. Anslutningen blev betydande och arrangemangen rönt uppskattning. Nu har hembygdsdagen, som återkommit varje sommar, för länge sedan blivit en institution. Varje höst har ett samkväm ordnats i samband med svenska dagen, och ett flertal gånger har föreningen kallat till festlig samvaro även på våren. Birkagården i Stockholm hade redan tidigare sökt förbindelse med estlandssvenska ungdomar, ett initiativ som SOV noterade med tacksamhet. Vår förening sökte å sin sida hos ungdomen väcka och stimulera intresset för SOV:s syften. I dessa sammanhang anordnades några gånger samvaro under lättare former med underhållning och dans. Det förefaller som om en god del av den estlandssvenska ungdomen under årens lopp alltmer fått upp ögonen för betydelsen av den gamla gemenskapen och för de intressanta särdragen i den nu upplösta estlandssvenska kulturen.

Ett viktigt medel för att knyta förbindelsen mellan den estlandssvenska folkgruppens medlemmar fastare är tidskriften *Kustbon*. *Kustbon* startades på nytt här i Sverige av kommittén för estlandssvenskarna men övertogs den 1 juli 1945 av SOV, vars organ den sedan dess har varit. Här skall denna tidskrift inte behandlas närmare — dess historia återfinnes i dess fjärde nummer 1958. Här må endast dess betydelse ytterligare understrykas. Bl. a. ger de samlade årgångarna en ganska allsidigt belysande skildring av estlandssvenskarnas anpassningsprocess inom det svenska samhället.

Sången var i Estland en av de främsta bland de krafter, som band samman de svenskspråkiga bygderna. Körverksamheten återupptogs i Stockholm hösten 1944 under Manfred Nymans ledning. Efter ett par år tystnade sången och återupplivades först i september 1951, nu av Viktor Aman. Till följd av tidsbrist och långa resvägar krympte emellertid deltagarantalet, tills kören slutligen i början av år 1953 var tvungen att inställa övningarna.

Redan 1949 framkastades inom styrelsen tanken på en sångbok för estlandssvenskarna. Den skulle avse att bevara den skatt av sånger, som hade sjungits därborta och hållit på att bli en folkets egendom; men "du sköna sång, vårt bästa arv" skulle också förkovras, ökas och tillföras ny stimulans, och därför skulle nya sånger tagas med. Boken "Du sköna sång" utkom 1957. Man kan med visshet säga, att den har fyllt ett behov.

Den hjälp som SOV har kunnat lämna estlandssvenskarna i deras strävan att finna rätt plats

i det svenska samhället är ringa. Det är ett faktum som måste konstateras. Men estlandssvenskarnas utplacering i arbetslivet följdes uppmärksam av föreningens styrelse. Likaså hölls kontakt med de gamla, som fick en fristad på vårdanstalter och ålderdomshem. 1946 utsåg styrelsen en delegat vid stiftelsen Kustbohemmet. En nära kontakt med kommittén för estlandssvenskarna och rågstiftelsen upprätthölls ända från början av SOV:s verksamhet.

I juni 1945 beslöt föreningens styrelse att söka träda i förbindelse med folkhögskolor för att bereda estlandssvenska ungdomar möjligheter att genom dessa få viss utbildning. Denna aktion satte inga märkbara spår. De ungdomar som eftersträvade grundläggande utbildning eller vidareutbildning sökte i största utsträckning individuellt råd och upplysningar från kompetent håll. Kommittén för estlandssvenskarna och riksföreningens estlandsutskott förmedlade ett stort antal studielån till estlandssvenskar för såväl akademiska som andra studier. I dessa sammanhang kunde SOV inte göra någon insats, ty föreningen saknade förutsättningar för en verksamhet av denna art. Andra aktioner gjordes emellertid för att stimulera bildningsintresset. Så framlades t. ex. 1952 i styrelsen ett studiebesöksprogram i avsikt att samla åtminstone i Stockholm boende estlandssvenskar att bekanta sig med huvudstadens kulturinstitutioner. I det första studiebesöket, som gällde statens historiska museum, deltog emellertid endast sju personer. Resten av programmet inställdes. En ur bildningssynpunkt viktigare faktor är de föredrag om olika ämnen och de filmer från skilda områden, som stått på programmet för SOV:s samkväm.

Så småningom har även den allsvenska samhörigheten tillmätts större betydelse. Kontakt har upprättats med svenskbyborna, som 1954 bildade en hembygdsförening och därvid sökte förbindelse med SOV. Ända från början av sin verksamhet har vår förening nära samarbetat med Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet, främst dess stockholmsavdelning. Då estlandssvenskar vartefter spritts över hela jorden, har föreningens intressen i viss mån blivit världsomspännande. Sammanslutningens namn ändrades också 1951 till Svenska Odlingens Vänner, som det hade lytt i Estland. "Bland estlandssvenskar i Sverige" var en obefogad inskränkning.

I olika sammanhang har SOV representerat den estlandssvenska folkgruppen och på viktiga punkter företrätt dess intressen. Sålunda har utrikesdepartementet och statsministern uppvaktats beträffande de i Estland kvarvarande svenskarna. 1946 hänvände sig styrelsen enligt protokollfört beslut till kommittén för estlandssvenskarna angående folkpension och invalidpension för estlandssvenskar. En framställning om folkskollärarnas löneklassplacering har gjorts — ett krävande arbete, som utfördes av Elmar Nyman ensam. Framställningen innehöll synpunkter, som vann myn-

digheternas beaktande och ledde till resultat av i varje fall betydande principiellt värde.

År 1948 beslöts en stort upplagd inventering av folkgruppens fastigheter i Estland. Arbetet startades 1950. Ett detaljerat frågeformulär utsändes. Tyvärr inkom endast ett mindre antal formulär ifyllda. Alla ansträngningar till trots kunde inventeringen inte genomföras så som den var tänkt. Man får dock inte betrakta arbetet som resultatlöst. Rätt tolkade lämnar de ingångna svaren uppgifter av värde om de estlandssvenska hemmanen, deras djurbestand, bohag m. m.

Redan 1945 kom de första besluten rörande minnena av estlandssvenskarnas kultur. Genom Kustbon uppmanades estlandssvenskarna att sända tillgängliga fotografier från de svenska bygderna i Estland till föreningen för att kopior skulle kunna tagas och ett bildarkiv upprättas. Filmer från bosättningsorterna och överflyttningen inköptes. 1954 utsågs inom styrelsen en *ex* varie. Styrelsen var från början av föreningens verksamhet inriktad på att hemslöjden skulle organiseras. SOV beslöt dock att inte engagera sig i en affärsmässigt driven hemslöjdsrörelse. I stället skulle möjligheterna att upprätta ett museum tillvaratagas. Det visade sig dock svårt att fullfölja strävandena i samband härmed, främst på grund av att SOV saknade lämpliga lokaler. F. ö. har ju Nordiska museet beaktansvärda samlingar från det estlandssvenska kulturområdet.

Estlandssvenskarnas öden under de senaste nittio åren har tilldragit sig styrelsens intresse i särskilt hög grad. Ett icke obetydligt material har insamlats genom Viktor Aman. Detta avsnitt i folkgruppens historia har nu fogats in i större sammanhang, varom mera strax nedan.

Bland övriga detaljer i föreningens verksamhet som har samband med kulturminnesvården må nämnas ett flertal artiklar i Kustbon, belysande olika sidor av livet i Estlands svenskbygder, vissamlingen "Du sköna sång", den ovan omtalade ekonomiska undersökningen och den utställning, som med anledning av föreningens femtioårsjubileum anordnas i Nordiska museets regi. Slutligen skall här anföras det största tryckalster som SOV planerat. I september 1950 diskuterades för första gången på ett styrelsesammanträde möjligheten att utge ett samlingsverk om svenskbygderna i Estland. Gustav Adolfs Akademin var visserligen redan i färd med att insamla och vetenskapligt bearbeta material från dessa områden, men här skulle nu eftersträvas ett sammanfattande verk av vetenskaplig vederhäftighet i lättillgänglig form om bosättningsområden, historia, geografi, språk, ortnamn, etnografi, näringar, skolor och bildningssträvanden m. m. Ett flertal vetenskapsmän har engagerats som författare. Det tidskrävande arbetet har nu fortskridit så långt att materialet till en första del föreligger i det närmaste komplett.

Av det föregående torde framgå, att föreningens uppgifter växlade och att verksamhetens tyngdpunkt under årens lopp förskjutits. Redan 1945 framkastades inom styrelsen den tanken att de

BERÄTTELSE

över verksamheten inom föreningen
Svenska Odlingens Vänner

från årsmötet 1958 till årsmötet 1959.

Styrelsen har under det gångna verksamhets-
året haft följande sammansättning:

Ordförande: Edvin Lagman;

ledamöter valda för tiden intill årsmötet 1961:

Lars Broman, Anders Lindkvist, Anders Sten-
holm och Viktor Aman;

intill årsmötet: 1960:

Richard Aman, Alfred Heldring, Manfred Ny-
man och Johan Vallin;

intill årsmötet 1959:

Hugo Mickelin, Ivar Pöhl och Albert Vesterby.

Föreningens revisorer har varit Einar Hamberg
och Gunnar Kühn med Olga Hallberg och Alma
Pöhl som suppleanter.

Styrelsen har inom sig utsett till
vice ordförande — Manfred Nyman,
sekreterare — Viktor Aman,
skattmästare — Lars Broman och
klubbmästare — Anders Lindkvist.

Antalet föreningsmedlemmar uppgick 1 augusti
till c:a 400.

Under verksamhetsåret har styrelsen hållit 3
protokollerade sammanträden.

Föreningens tidskrift "Kustbon" har under år
1958 utkommit med 4 nummer. Tidskriftens re-
daktör och ansvarige utgivare har varit Manfred
Nyman, redaktionssekreterare Lars Broman. Till
dessa får styrelsen här framföra sitt varma tack
för ett förtjänstfullt arbete.

Antalet prenumeranter var 1 augusti 1380.

Föreningens årsmöte hölls 10 aug. 1958 i Baggen-
salen i Saltsjöbaden. 62 medlemmar deltog jämte
ett antal andra estlandssvenskar. Efter årsmötet
följde hembygdsdag i sedvanlig ordning. Program-
met inleddes av ordföranden med hälsningsanfö-
rande och prolog. Viktor Aman höll föredrag om
estlandssvenskarnas överflyttning till Sverige.
Därefter sjöng kantor Benkt Benktsson till ac-
kompanjemang av musikdirektör Erik Erling;
dessutom uppträdde fröken Ellen Pelmas från
Rickul med solosång. Folkskollärare Alexander

Höstsamkväm

SOV:s medlemmar och andra intresserade inbjudes
till traditionellt höstsamkväm lördagen den 21 nov.
1959 kl. 19.30 i Hushållsskolan Margaretas festvåning
Adolf Fredriks Kyrkogata 10, Stockholm.

Läraren och skriftställaren JAN UTAS kommer att
berätta om

Livet i Gammalsvenskby

Bilder visas.

— Kaffe med dopp serveras —

SVENSKA ODLINGENS VÄNNER

Samberg talade, och Edvin Lagman läste en gam-
mal historia på nuckömål. Efter kaffe spelade far
och två söner Enggrön till dans. I det vackra väd-
ret hade mycket folk samlats.

Föreningens höstsamkväm ägde rum lördagen
25 oktober i hushållsskolan Margaretas lokaler vid
Adolf Fredriks kyrkogata i Stockholm. Ordföran-
den inledningstalade, och filmer från Skåne och
Dalarna visades. Sedan följde kaffe och allsång.

Föreningen deltog jämte andra föreningar i
firandet av svenska dagen.

Boken om estlandssvenskarna har stått på för-
eningens program i många år. Manuskriptet till
första delen är nu i det närmaste färdigt, och
tryckningen av verket torde kunna påbörjas
under innevarande år, föreningens jubileumsår.

Föreningen har genom sina styrelsemedlem-
mar låtit sig representeras vid olika tillfällen.

Genom Lars Broman och Hugo Mickelin har
föreningen varit representerad i styrelsen för stif-
telsen Kustbohemmet. Av betydelse har även de
goda förbindelserna med Riksföreningens Est-
landsutskott varit.

Föreningens och Kustbons adress har varit
Eknäsvägen 2, Stockholm K.

Slutligen vill styrelsen till alla, som främjat
föreningens verksamhet, framföra sitt varma tack.
Stockholm i augusti 1959.

Styrelsen.

främsta uppgifterna så småningom skulle komma
att ligga i vården om kulturarvet och samhörig-
hetskänslan. Under tiden fram till början av 1953
framfördes nya uppslag och fattades nya beslut,
men från den tredje februari detta år skulle sty-
relsen icke ålägga sig själv nya uppdrag utan söka
förverkliga vad som redan beslutats. Vårfesten
inställdes, höstsamkvämen och somrardagarna
bibehölls. Sommardagen blev den viktigaste sam-
lingen. Kustbon fortsatte att utkomma, krafterna
koncentrerades på den ekonomiska undersök-
ningen, sångboken och samlingsverket. Arbetet på
de två förstnämnda ligger nu bakom oss i tiden.
Styrelsen har i detta nu främst inriktat sig på
fullbordandet av det vetenskapliga arbete, som
skall bilda ett bestående minnesmärke över den
estlandssvenska materiella och andliga kulturen.
Den sextonde augusti 1955 fastslog styrelsen

själv, att föreningens mål förskjutits och att dess
uppgifter blivit:

att samla material från vår folkstam;

att förmedla kunskap om vår stam till våra ätt-
lingar i senare led;

att bereda möjligheter att träffas på större sam-
mankomster under dagens förhållanden.

Styrelsen har försökt att följa skeendet inom
den estlandssvenska folkgruppen och har succes-
sivt anpassat sig efter utvecklingen. Det ovan
anförda konstaterandet innesluter med säkerhet
riktiga och väsentliga synpunkter.

GLÖM EJ

prenumerationsavgiften för 1958!

Postgiro nr 197207.

Minnen kring S. O. V. under senaste världskriget

Prosten HJALMAR PÖHL

Sommaren 1940 medförde en radikal ändring av Estlands politiska struktur. Sovjetockupationen tog vid. Alla föreningar upplöstes och därmed upphörde även Svenska Odlingens Vänner i Estland formellt att existera. De facto fortsatte dock föreningens verksamhet. Därom vittna bl. a. framställningarna i olika ärenden till de nya makt-havarna. När landet ockuperades av tyskarna gjorde undertecknad i egenskap av föreningens vice ordförande — ordföranden hade deporterats av ryssarna — framställning hos såväl de tyska militärmyndigheterna som hos den estniska och tyska civilförvaltningen ang. tillstånd för S. O. V. att få återuppta sin verksamhet. Men myndigheternas villkor voro oantagbara för estlandssvenskarna. När den 1 juni 1943 listan över de i Estland tillåtna föreningarna publicerades i Revaler Zeitung, saknades där Svenska Odlingens Vänner namn. Problemet estlandssvenskarna hade på grund av omständigheterna överflyttats från det inrikespolitiska planet till det utrikespolitiska.

Redan i oktober 1941 reste undertecknad via Berlin till Stockholm och tog kontakt med våra rikssvenska vänner. Parallellt med den rikssvenska linjen löpte kontaktverksamheten med finlandssvenskarna. Så uppvaktade undertecknad tillsammans med Snellman och Antell bl. a. Finlands utrikesminister Ramsay för att diskutera en eventuell överflyttning av estlandssvenskarna till Finland eller via Finland till Sverige. Excellensen ställde sig mycket välvillig till våra önskemål. Denna vår aktion motiverades av de oroande uppgifter om de makt-havandes i Estland planer rörande estlandssvenskarna.

Ingen nation kan utträtta mer än den vill. Och även en liten nation har rätt att leva. Det finns näppeligen förtvivlade situationer, endast förtvivlade människor.

Under åren 1940—1944 visade estlandssvenskarna att de voro situationen vuxna. De ägde traditionens livskraft grundad på nationell, etisk och religiös grund. Svenska Odlingens Vänner var ända in i det sista den bindande länken mellan Estland och Sverige. Även om föreningen alltså inte var upptagen i föreningsregistret var den ändå de facto accepterad. Samma dag som Estlands huvudstad ånyo ockuperades av ryssarna — den 22 september 1944 — lämnade det sista evakueringsfartyget landet i S. O. V:s regi.

Under krigsåren, som måhända är de stormigaste åren i vårt folks historia, gällde det framförallt att försöka överleva. Våra öden var direkt knutna till den politik som dikterades från Moskva och Berlin. Återbördandet till moderlandet, vilket arbete forcerades genom den politiska tvångssituationen vi befann oss i, var en verksamhet där det gällde att utnyttja motsättningarna mellan olika myndigheter, främst då mellan repre-

S. O. V: jubileumsfest i Saltsjöbaden

Vårt folks årliga stora träffdag, Svenska Odlingens Vänner årsmöte i samband med estlands-svensk hembygdsdag den 16 augusti hade lockat ett stort antal deltagare från när och fjärran. Parkeringsutrymmena ute vid Restaurangholmen fylldes i god tid före årsmötets början kl. 10 och de senare anlända tvingades i stället ta alla närbelägna fastlandsutrymmen i anspråk. Välstånd-ökningen återspeglad i den ständigt växande bilparken har tydligen ändå inte minskat vårt folks känslor av samhörighet med de forna grannarna och den gamla hembygden. Men så hade vi ju detta år även en alldeles speciell anledning att i täta skaror samlas kring minnena:

SOV:s 50-årsjubileum.

Jubileumsårsmötet inleddes traditionsenligt med psalmen *Jag lyfter mina händer*, varefter föreningens ordförande fil. dr Edvin Lagman hälsade välkommen. Till att leda årsmötesförhandlingarna utsågs föreningens mångårige ordförande från de första åren i Sverige — kantor Anton Vesterberg. Edvin Lagman omvaldes så enhälligt till ordförande för nästkommande verksamhetsår. De styrelseledamöter som stod i tur att avgå, hrr Hugo Mickelin, Ivar Pöhl och Albert Vesterby, omvaldes för nästa treårsperiod.

Med anledning av jubileet framlade styrelsen förslag om val av tre högt förtjänta personer till SOV:s hedersledamöter. Det var den snart 80-åriga Alfred Hammerman från Kärrslätt på Ormsö, som sällsynt troget deltagit i föreningens verksamhet ända från starten i Bysholm 1909, folkskollärare Andreas Stahl, som under sina Reval-år verkat som Kustbons redaktör och funktionär inom föreningen samt estlandssvenskarnas, främst från "Kommittén", välkända fru Lisa Westberg, som ägnat våra problem ett aldrig sinande intresse, alltifrån början på 1930-talet, då hon tjänstgjorde på Riksföreningens Stockholms-avdelnings expedition. Styrelsens förslag med motivering, som framfördes av Manfred Nyman, bifölls av ett enhälligt årsmöte.

Efter en pratstund kring de dukade borden, där man förutom kaffe med dopp bjöds på en hänfö-

sentanter för de tyska inrikes- och utrikesdepartementen. Estlandssvenskarnas egna hjältemodiga flyktföretag i små bräckliga båtar utgjorde härvidlag en betydelsefull bricka i det höga spelet — hos den ena myndigheten försvårade flykten förhandlingarna om officiell emigration, medan den hos den andra t. o. m. underlättade tillståndsgivningen för de s. k. legala "sjuktransporterna".

Vid detta högtidliga tillfälle får vi inte glömma offren för den stormiga tid som utgjorde den sista perioden för Svenska Odlingens Vänner verksamhet i det gamla hemlandet. Vi kan tyvärr inte få smycka dessa estlandssvenska kvinnors och mäns gravar, men vi kan bygga en tankens och tacksamhetens bro till de på okänd ort befintliga gravkullarna.

rande utsikt över den sommarblå Baggensfjärden, samlades man kring hembygdsdagens arrangemang. Den röda tråden i festprogrammet var av

Estlandssvenskor i folkdräkt i Saltsjöbaden, fr. v. dräkter från Rågöarna, Nuckö, Ormsö, Runö och Rågöarna

naturliga skäl femtioårsjubileet. Redan i sitt hälsningsanförande förde ordförande dr Lagman in åhörarnas tankar på dessa banor:

”Det är en sval och skeptisk anda över vår tid. De intellektuella prestationerna har kommit idealen att framstå som otidsenliga, som intetsägande, som värdelösa.

Denna tid har föga eller intet till övers för den romantiska känsla, med vilken våra föregångare och senare vi själva omfattade bildningens idé. Det var mycket som antog svällande former i våra nationella strävanden. Men det mesta var äkta. Bildning på nationell grundval var en tanke, som verkade sporrande, som väckte ideellt patos och som visade sig fruktbärande. De tankar som realiserades i bildningsföreningen Svenska Odlingens Vänner för femtio år sedan var då tidsenliga, realistiskt tänkta och modiga. Vår tids skepsis kan inte förringa betydelsen av den insats som SOV har gjort under sin realistiska begynnelseperiod, under sin romantiska mellanperiod och nu under sin historiskt inriktade — skall vi säga slutperiod. Denna hembygdsdag ägnas SOV och dess gärning”.

Till tema för högtidstalen hade man valt föreningens historia, som hitintills ej varit föremål för mer omfattande forskning. För att få denna stora lucka i vårt folks hävder fylld, hade fil. lic. Elmar Nyman åtagit sig att redogöra för bakgrunden till föreningens tillkomst, dess bildande och verksamhet fram till 1920, folkskollärare Viktor Aman om verksamheten under Estlands självständighetstid och dr Lagman om SOV i Sverige. Föredragen som lämnade mycket värdefulla bidrag till belysandet av vårt folks historia under det gångna halvsekle, återges tillsammans med riksantikvarie S. Curmans skriftliga hälsning och prosten Hjalmar Pöhls minnen från krigsåren i oavkortat skick på annan plats i jubileumsnumret.

En kärkommen och mycket uppskattad hälsning från våra fränder svenskbyborna-dagösvenskarna framfördes av hr Tollefors, som efterlyste

UPPROP

Ännu en gång vädjar Svenska Odlingens Vänner till alla som har bilder från svenskbygden i Estland att ställa dessa till föreningens förfogande under en kortare tid för avfotografering. Det gäller att få bildarkivet så omfattande som möjligt. Dessutom skall samlingsverket illustreras. Skicka gärna allt ni har, hellre för många än för få.

Skriv på baksidan av bilderna eller i medföljande brev vad de föreställer och när de är fotograferade samt namn och adress för att kunna returnera dem.

Malmvägen 113, Sollentuna
Richard Aman,

ett närmare samarbete mellan estlandssvenskar och svenskbybor. Föreningens nyvalde hedersledamot Alfred Hammerman, som även varit närvarande vid föreningens bildande på Bysholm, visserligen endast som skjutsgosse åt sin far, sade bl. a. att SOV kan liknas vid bandet runt halmkärven som binder ihop de olika svenskbygderna till en fast enhet. Telegram upplästes bl. a. från föreningen Svenskbyborna.

En hembygdsdag eller annan festlighet i Aiboland utan körsång vore otänkbar. Av någon anledning ha vi under de senaste åren i Sverige blivit för bekväma för att samlas till sångövningar (i motsats till Svenskbyborna, som fortfarande har en livskraftig blandad kör). Det musikaliska inslaget utgjordes nu i stället av konstnärliga framträdanden av säkert mycket finare märken, fastän ändå nog många av de äldre saknade de enkla sångerna hemifrån. Musikdirektör Erik Erling framförde på piano ett potpurri på svenska folkvisor, kantor Benkt Benktsson sjöng bl. a. Land du välsignade och vår egen Lilian Blees-Pettersson till ackompanjemang av sin lillasyster Synnöve Blees ”Våren i Wien” och ”Klöveräng” och slutligen söta fjortonåringen Pelmas ”Fjorton år tror jag visst att jag var”. Och så inte att förglömma ”Ungmönen vid sländan satt” framförd av hedersledamoten frk Dagmar Pettersson och Anders Aspelins tack för en trevlig samvaro i form av Wennerbergs ”Här är gudagott att vara”.

För första gången på många år hade flickor från Ormsö, Rågöarna, Nuckö och Runö kommit till hembygdsdagen i sina gamla vackra folkdräkter. Deras initiativ blev också mycket uppskattat och manar till talrik efterföljd ett annat år. Många saknade nog folkdanslaget från Rågöarna, som satt färg på många hembygdsdagar på Tollare.

Den vackra och minnesrika dagen avslutades med Modersmålets sång, sjungen som den sjöngs på Birkas, Menback, Kalkugnsbackan och Ippgården på Lilla Rågö.

Må Alexander Sambergs hälsningstelegram få utgöra slutvinjett till denna skildring av jubileumsdagen:

— *Drömmar och minnen blev kvar — det gör livet stort. Tack föreningen som grundade skolor!*

M. N.

Svenskbyborna firar 30 år i Sverige

För trettionde gången samlades våra fränder svenskbyborna-dagösvenskarna den 1 augusti för att gemensamt högtidlighålla minnet av den dag då de efter närmare 150 års kamp för sitt svenska modersmål, sin tro och sitt människovärde äntligen fick komma till sitt efterlängtade "Svenskland" och den 1 augusti 1929 landsteg i Trelleborg.

Väl 600 svenskbybor, av vilka en stor del är födda i Sverige, hade tagit ledigt från brådslande skördarbete eller övriga vardagssysslor för att träffas. Hur stor kolonien är idag vet ingen. Av de 891 personer som för trettio år sen beträdde svensk mark återvände under de närmaste åren 237 till Ukraina och 97 utvandrade till Kanada.

I god tid före kl. 10 då gudstjänsten skulle ta sin början, var kyrkbacken i Roma på Gotland fylld av glada och högtidsstämda festdeltagare, där det gamla dagömålet fortfarande, för övrigt mycket likt de övriga estlandssvenska dialekterna, här och var lät sig höras. De gästande estlandssvenskarna kände sig både välkomna och som hemma bland stamfränderna.

Så slogs luckorna i klockstapeln upp och till klangen av de egna kyrkklockorna från Ukraina tågade menigheten, föregången av biskop Anderberg och flera gästande prästmän, in i kyrkan, som snabbt fylldes till sista plats. Trots att den 1 augusti var vardag, togs även en stor del av kyrkans ståplatsutrymme i anspråk. Hur många av våra 6.500 estlandssvenskar skulle efter 30 år i Sverige under en bråd arbetsdag ha hörsammat en kallelse till en minnesgudstjänst? Våra egna hembygdsdagar brukar ej besökas av flera än som nu kommit till Roma, fastän vi till antalet är mångdubbelt fler än svenskbyborna.

Gudstjänsten inleddes med sång av en svenskbykör under Peter Annas ledning, varefter vår välkände pastor Arthur Johansson höll dagens predikan. Predikstolen bestogs härefter av stiftets biskop, som i varma ordalag tackade svenskbyborna för vad de betyder för det religiösa livet inom stiftet och för den uppmuntran det skänkte honom att så påtagbart få förnimma de församlades trofasta gudsförtröstan och för den mäktiga psalmsång, som nästan tystnat i många svenska kyrkor. "Det är min varma önskan att ni håller den linjen och lämnar facklan brinnande till dem som skall vandra vägen vidare. Gud välsigne er alla!" slutade biskop Anderberg.

Återigen klingade psalmsången skön och mäktig, i all synnerhet de gamla traditionsmättade sångerna från nödens dagar i Ukraina som sjöngs utan orgelackompanjemang. För besökaren kändes det som en julmorgon i Ormsö kyrka eller i Roslep kapell, i all synnerhet då de improviserade alt- och basstämmorna förvandlade menigheten till en jätttestor kör.

Så talade pastor Sigfrid Hoas, son till svenskbybornas 1941 avlidne hövding Kristoffer Hoas, om det svenska arvet, som befolkningen fört med sig från Dagö, kämpat för i Ukraina och som slutligen fört dem hem till moderlandet Sverige. Kam-

Kransnedläggning vid Kristoffer Hoas' grav den 1 augusti 1959 i Roma

pen har tidvis varit mycket hård och offren stora. Pastor Hoas erinrade om svenskhetsskampen Kristian Utas, om vilka hans tyska fiender sade: "Talar inte Herren Gud svenska på den yttersta dagen, så stiger Utas inte upp." Svenskbyborna ha alltid varit gudfruktiga och de lämnade slutligen hellre sin by än avstod från sin fäderneärvda tro. Pastor Hoas erinrade också om en händelse år 1798, då skolläraren Rotas Mats tillsammans med byskrivaren dömdes till förvisning till Sibirien. De båda dödsdömda anträdde den långa färden sammankedjade till fots mellan två beridna ryska poliser. Efter ett par månaders vandring österut föstes de en kväll utmattade in i köket på ett stort gods. Efter sin enkla måltid tog Rotas Mats sin vana trogen fram den från Dagö medförda svenska psalmboken och började stilla sjunga psalmen 319: "Då min ovän grym och led". Ingen av männen hade märkt att en ståtlig kvinna kommit in i köket och häpen lyssnade till den svenska psalmen. "Är ni svensk?" frågade hon på svenska. Männen hade hamnat hos en furste som under tjänstgöring i Sverige gift sig med en svenska. Med hennes bistånd blev de båda snart frigivna och fick tillstånd att återvända hem till sin by.

På liknande sätt har Gud ofta hjälpt den lilla övergivna skaran ute på Ukrainas vida steeper. "Då vi för trettio år sedan kom till frihetens land blev vi räddade undan den ryska gudlösheten, men hamnade i stället i den svenska gudlösheten", sade talaren. Han manade sin församling att inte i alla hänseenden följa sin rikssvenska omgivning och glömma de kristna traditionerna från Gammalsvenskby, utan i stället bli Guds sändebud beväpnade med gudstro och psalmsång. "Om vi vill besinna vad allt vi har att tacka Gud för, skulle vi alla nu falla ner på våra knän. Och det skulle bli en tacksägelse som aldrig förr i Roma kyrka", slutade pastor Hoas.

Efter denna gripande predikan utdelades natt-

Utställningen "Estlandssvensk folkkultur"

Brudar från Nuckö, Dagö och Ormsö.

I Nordiska Museet i Stockholm invigdes den 11 september en utställning kallad "Estlandssvensk folkkultur". Det är en gammal tanke hos Svenska Odlingens Vänner att kunna få till stånd en visning av de föremål från de estlandssvenska bygderna som finns i Nordiska Museets ägo, men som av utrymmesskäl måste förvaras nedpackade och följaktligen ej är tillgängliga för allmänheten. Tanken framkastades första gången i konkret

form för tio år sedan, då S. O. V. firade sitt 40-årsjubileum, men förverkligandet fick av olika skäl anstå till föreningens 50-årsjubileum. Trots att initiativet kommer från S. O. V. är utställningen helt och hållet Nordiska Museets verk.

Av naturliga skäl kan utställningen inte omfatta museets alla estlandssvenska samlingar, utan enbart ett representativt urval. Arrangörerna har av utrymmesskäl främst haft att välja mellan att

varden av pastorerna Hoas och Johansson. Nattvardsbordet besöktes med biskopen i spetsen av 230 personer, gamla och unga i en till synes aldrig sinande ström.

Först efter tre timmar var den minnesrika kyrkohögtiden tillända, varefter kransar nedlades på prosten Artvid Ruhrs och pastor Kristoffer Hoas gravar — "Hoas var vår verkliga ledare och Emma Hoas allas vår tröstemor", sade föreningen Svenskbybornas ordförande Peter Annas.

Så var man framme vid det stora kafferepet i bygdegården, där alla fick träffas och prata om gammalt och nytt, varefter man samlades i prästgårdsparken där svenskbykören uppträdde med ett flertal sånger som sjöngs i det gamla hemlandet, bl. a. även Modersmålets sång. Ordet lämnades härefter till de många kärkomna gästerna, bland vilka i första hand märktes riksdagsman Einar Rimmerfors, som i olika sammanhang fört svenskbybornas talan. På tal om de kvarvarande 150 svenskbybornas överflyttning till Sverige försäkrade talaren: "Vi ger oss aldrig".

Hälsningar framfördes även av de två Röda korsdelegaterna Gösta Cedergren och Walter Heb-

bel, som ledde undsättningen av byn 1922. Cedergren förundrades över att svenskbyborna så väl kunnat anpassa sig i Sverige med tanke på klimatet — de bodde ju förut på Venedigs breddgrad — och på jordmånen. Den svarta jorden vid Dnjepr innehöll ju i motsats till den gotländska jorden inte en enda sten.

— Jag ser på lugnet i edra ansikten att ni har funnit er väl till rätta och att det gått er väl i händer", sade herr Hebbel, som också berättade att man 1922 diskuterade en aktion för att åtminstone rädda barnen från det svältande och utplundrade Gammalsvenskby.

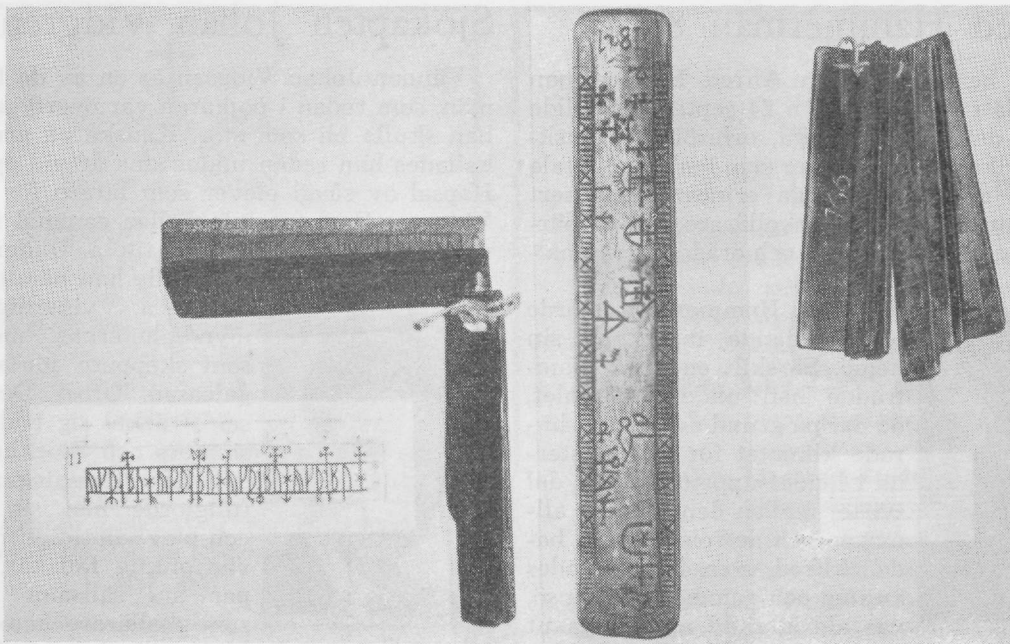
Estlandssvenskarnas hälsning framfördes av S. O. V:s vice ordf. Manfred Nyman.

Högtidsdagen avslutades med gemensam middag. M. N.

SVENSKBYBORNA

heter en nytkommen bok av folkskollärare Jan Utas, som på ett gripande sätt skildrar dagösvenskarnas öden. Boken kommer att anmälas i Kustbons julnummer.

Natur och kultur. Pris hft. kr. 23:50.

Runkalendrar från Estlands svenskbygder

antingen förlägga tyngdpunkten till äldre bruksföremål eller att försöka ge besökaren en mer högtidsbetonad presentation av vår gamla bygd och dess kultur. Besökaren får också hålla i minnet, att utställningen främst riktar sig till rikssvensk publik, som härigenom skall få en bild av vår folkkultur och våra bygder, representerad av enstaka typiska föremål, folkdräkter, bilder och kartor. Den estlandssvenske besökaren kanske saknar mycket, som vore kärt att få återse, men som museets ledning inte har kunnat ta med beroende på trånga lokaler och utställningens syfte: att visa typiska exponenter för estlandssvensk folkkultur, men tonvikt på *kultur*.

Att museet lyckats med att förverkliga dessa intentioner bevisas av det stora intresse utställningen tilldragit sig från dagspressens sida.

Huvudparten av utrymmet har tilldelats folkdräkterna, som i huvudsak härröra från senare delen av 1800-talet. För den estlandssvenske besökaren torde mansdräkterna vara av särskilt stort intresse, eftersom flertalet medelålders och yngre estlandssvenskar knappast sett dem tidigare, med undantag för Runö, där mansdräkten fortfarande var i dagligt bruk på 1930-talet. Man fäster sig exempelvis vid, att Nucköbondens byxor var gjorda av finaste sämskskinn. Man är även förvånad över de modeändringar i klädedräkten som även våra folkdräkter undergått bara från slutet på 1800-talet till våra dagar. Särskild uppmärksamhet tilldrar sig den dagösvenska dräkten, som tillställts Nordiska Museets skapare Artur Hazelius av estlandssvenskarnas förtjänstfulle utforskare Carl Russwurm. Den svenska dagökvinnan pryddes sitt huvud med en färgrik mössa, delvis täckt av ett konstfärdigt draperat vitt dok. Det är troligen första gången någon nu levande utanför Nordiska Museets inre krets av dräktspecialister har fått se en riktig dagösvensk dräkt.

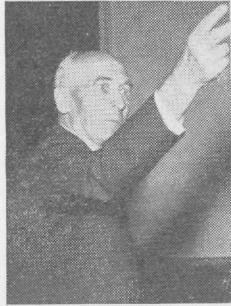
Nucködräkten har överlämnats till museet av Jakob Blee från Höbring.

Den svenska befolkningens geografiska utbredning i Estland belyses av en karta, varav framgår, att de svensktalande områdena tidigare i stort omfattat hela kuststräckan från Virland t. o. m. Ösel. Kartan talar sitt tydliga språk om de hårda öden vår stam fått genomgå i form av krig, farosoter, hungersnöd, deportation och förtryck i oformer. Trots svårigheterna under långa, mörka århundraden, förlorade huvudparten av de överlevande varken sitt språk, sina traditioner eller sin inneboende längtan efter skönhet. Härom vittna våra vackra, färgglada folkdräkter och utsirningen av olika bruksföremål med vackra ornament, på utställningen exemplifierade av de vackra mangelbräderna och ölkannorna. Vi får också se den nu helt försvunna *talharpan*, på vilken bygdespelmannen frammanade toner och rytmer, som kom folket att glömma nöden och bekymren. Det är bara att beklaga, att huvudparten av vår folkviseskatt liksom instrumenten blivit skattade åt förgängelsen.

Utställningen illustrerar också våra bygders nära samhörighet med moderlandet. Långt innan nucköskollärarna Johan Nymanns och Hans Pöhls almanacka, som väl för övrigt var estlandssvenskarnas första tryckalster, kom till 1903, hade våra förfäder under långa århundraden hållit reda på tidens gång med sina *runkalendrar*, av vilka ett tiotal är bevarade hos Nordiska Museet och nu visas. Det är märkligt, att man i våra bygder ännu så sent som på 1800-talet till vardags använde sig av runtecken som symboler för dagar, veckor och månader. En av dessa kalendrar har hämtats från Gammalsvenskby i Ukraina och är märkt med året 1766. Följaktligen torde den vara skuren på Dagö och medförd till Ukraina på den långa vandringen dit 1781—1782. Släktskapen

Alfred Hammerman 80 år

Då f. d. hemmansägaren Alfred Hammerman från Kärrslätt på Ormsö den 24 september fyllde 80 år, var det säkert många, ormsöbor, svenskbybor och rikssvenska vänner som hade den vitale jubilaren i tankarna. Många erinrar sig säkert honom ännu som ung folkskollärare, andra däremot som en ovanligt duglig och orädd kommunalordförande.

Alfred Hammerman gjorde en betydande insats på sin hemö. Särskilt energisk framträdde han under 1930-talet, då det på grund av det försämrade klimatet för minoriteterna i landet uppstod en hel del tvister mellan den svenska allmogen och de som makten hade. Alfred, som han kallades av ung och gammal på Ormsö, var aldrig rädd att sjunga ut

om sin mening och han hade också alltid en klar uppfattning om vad som var rätt och vad som var orätt. Trots stora personliga risker höll han även under andra världskrigets så bekymmersamma år benhårt på rättvisan och på sin svenskhet. Vid sidan om sin allmännyttiga verksamhet, hann han också med att vara en god familjefar och en framgångsrik bonde.

Alltifrån Svenska Odlingens Vänners födelse 1909, har Alfred Hammerman stått i det främsta ledet i kampen för svensk kultur. Han har aldrig tröttnat i sitt arbete för svenskhetens goda sak. Som en gärd av tacksamhet utnämndes jubilaren vid S. O. V:s 50-årsjubileum i Saltsjöbaden till föreningens hedersledamot.

Hans många vänner önska honom allt gott och en lugn ålderdom.

L. B.

Sjökapten Johan Vidgren 50 år

Vännen Johan Vidgren är en av de få lyckliga män, som redan i pojåkåren var övertygad om vad han skulle bli som stor. Kanske på grund härav kallades han redan under sina år vid gymnasiet i Hapsal av såväl elever som lärare för "Kapten" Vidgren. Han var inte heller gammal innan han visade sig värdig den fina titeln. Under sommarlovet från gymnasiet passade han nämligen på att vikariera, visserligen utan myndigheternas medgivande, som skeppare för sin far på galeasen "Öros". Dessa seglatser sträckte sig både till Helsingfors och Stockholm.

Efter studentexamen 1930 fullgjorde han sin värnplikt och blev samtidigt utbildad till värnpliktig fältskär. Efter ett par års sällsamt mellanspel som skollärare hemma i Hos-

by, blev sugningen från sjön honom övermäktig och efter någon tid trampar han så kommandobryggan som styrman.

Trots den hårda konkurrens, som ännu för några år sedan rådde inom den svenska handelsflottan, lyckades han på grund av duglighet och gott sjömansskap slå sig fram till ställningen som av chefer och underlydande respekterad befälhavare. Han har nu under ett antal år tjänstgjort som kapten på Rexbolagets s/s Korsholm.

Trots hårda och nervpirrande strapatser under krigsåren, har han kvar sitt goda humör och sin dräpliga humor. Han har alltid behärskat den stora konsten att sprida glädje omkring sig och inte minst genom den sällsynta konsten att kunna betrakta sin egen person i självvironins krumspegel.

Hans många vänner önska honom en lugn seglats över ständigt vänliga blå vatten.

A. T.

med Sverige framgår bl. a. även genom den i svenskbygderna vanliga stoltypen med botten av flätad halm, som i Estland inte lär förekomma utanför svenskbygderna.

Eftersom våra förfäder ju i stor utsträckning var fiskande bönder, omfattar utställningen även ett urval fiskredskap och sältskytteattiraljer. Även "holmbornas" vittberömda torskpilk, som trots sin enkelhet var öbornas viktigaste fiskredskap, har fått komma med på utställningen.

Såväl den rikssvenske som estlandssvenske besökaren uppskattar säkerligen också det vackra och instruktiva bildmaterial, som belyser både den gamla hembygden och överflyttningen till Sverige och bosättningen här. Av stort värde för alla besökare är de utmärkta texterna, som både initierade och oinitierade besökare rekommenderas att fördjupa sig i.

Eftersom utställningen ägnats S. O. V:s jubileum, har utställningskommisarien fil. dr Eerik Laid i en glasmonter ställt ut sådana rariteter som S. O. V:s första protokollbok från 1909, de till

estniska språket översatta stadgarna, som godkända av Tallinna-Haapsalu rahukogu 1919, Kalendarer eller Almanack för svenskarna i Estland från 1903 samt exemplar av Kustbon från både 1919 och 1959.

Vår gamla bygd och vår för alltid svunna folkliga kultur har genom denna utställning på ett utomordentligt vackert och stilfullt sätt blivit presenterad för intresserad rikssvensk publik och de estlandssvenskar, vilkas minnen av den gamla hembygden hunnit förblekna. Vi kan visa Nordiska Museet vårt varma tack för den storslagna hyllning som härmed ägnats Svenska Odlingens Vännen och estlandssvenskarna genom att i stora skaror söka oss ut till museet på Djurgården under de kommande veckorna.

"Den dag kan gry då allt vårt guld ej räcker för att täcka bilden av en svunnen tid."

Manfred Nyman

P. s. Utställningen kommer att hållas öppen till jul, vardagar kl 11—17, söndagar kl 12—17.

Min älskade Maka
vår kära Mor
Mormor och Farmor

Gertrud Bäckman

född Murman
den 30/11 1884

Djupt sörjd och saknad av oss, syskon,
övrig släkt och vänner
Hägersten den 23/6 1959

JOHANNES

Barnen Barnbarnen

Lilla Mor ack vårt hjärta är så fullt till Dig

Gud han giver många gåvor om och om igen
Men han giver blott en Moder, aldrig får vi
Mor igen

Min älskade Maka
vår kära Mor, Mormor och Farmor

Lena Engman

f. Mählberg

född 15 mars 1875 i Rickul

Insomnade lugnt och stilla den 2 augusti 1959

I ljust och tacksamt minne bevarad

KRISTOF

Barn Barnbarn Barnbarnsbarn

Systrar och släktingar

Släkt är lågan som har flämtat
Länge nog så matt och svag
Nu har dödens ängel hämtat
Gnistan som av liv var kvar
Tålig, tålig har hon varit
Nu hon lyckligt hemma är.

Vår älskade Syster, Faster och Moster

Maria Häggblom

f. Österberg

* den 22 nov. 1883 på Ormsö

† den 24 febr. 1959 på Rosenlund

Djupt sörjd och saknad av oss syskon och
syskonbarn, samt släkt och många vänner.

Tänk när strömen den sista är vunnen,
och jag går över floden så glad,
Tänk när hamnen den sista är hunnen,
och jag skådar Guds härliga stad.

Dr Med.

Valter S. F. Lindeberg-Lindvet

född söndagen den 2 oktober 1887 i Tallinn
död söndagen den 16 augusti 1959 i Stockholm

En god make, underbar fader och farfar

— vårt söndagsbarn — lämnade oss
oväntat i djup sorg

Hustrun Alice Lindeberg-Lindvet

Sönerna Stig odont. kand. och Nils, stud.
Stockholm

Sonen dr Gleb Lindeberg-Lindvet med familj
Hallstahammar

Syster i Stockholm

Broder med familj i Estland

Syskonbarn i Sverige, Kanada och Estland

Min älskade Make
vår kära Far

Kristian Schönberg

Född 7/10 1893

Död 26/5 1959

Djupt sörjd och saknad av

PAULINE

Rolf

Edith Ragnar

Syster, släkt och vänner

Det käraste vi ägde vi nu lämnat har
Vårt öga skymmes av så många tår.
Du gömmes i jorden i den fagrade tid
Älskade make och far, vila i frid.

Min älskade Make
vår käre Far, Farfar och Morfar

Johan Åkerman

Född den 7 mars 1886 i Rickul

Död den 30 aug. 1959 i Bandhagen

Djupt sörjd och saknad av

LOVISA

Barn och Barnbarn
samt släkt och vänner

Vi hann ej säga Dig farväl
ty döden kom så fort,
men låt oss säga Dig vårt tack
vid Evighetens port.

Utgivarkorsband

Bemärkelsedagar

90 år

Thomsson, Kersti f. den 12 okt. 1869, Rickul
Lindkvist, Johan f. den 27 okt. 1869, Ormsö

85 år

Åkerblad, Mats, f. den 8 okt. 1874, Rickul
Treiberg, Mari f. Viberg den 11 okt. 1874, Rickul
Vikstrand, Marta f. Pask den 11 nov. 1874, Runö
Bäckman, Anders f. den 20 nov. 1874, Ormsö
Österman, Mats f. den 30 nov. 1874, Runö
Koinberg, Maria f. Zeisig den 16 dec. 1874, Nuckö

80 år

Koinberg, Lena f. Thomsson den 2 okt. 1879, Rickul
Grundsten, Maria f. Berggren den 11 okt. 1879, Ormsö
Widgren, Katarina f. Järnström den 29 okt. 1879, Ormsö
Hamberg, Lars f. den 19 dec. 1879, Ormsö

75 år

Lindkvist, Anders f. den 14 okt. 1884, Ormsö
Fagerlund, Maria f. den 17 okt. 1884, Rickul
Kopparberg, Lena f. den 18 okt. 1884, Rickul
Hamberg, Birgitta f. Öman den 20 okt. 1884, Ormsö
Lindström, Anna f. Mihkels den 20 okt. 1884, Hapsal
Åkerblad, Mari f. Åkerblad den 27 okt. 1884, Rickul
Westerbom, Maria f. den 31 okt. 1884, Rickul
Stenberg, Lena f. den 5 nov. 1884, Rickul
Nurmela, Julius Alfred f. den 7 nov. 1884, Reval
Johansson, Anna Maria f. Lundgren den 16 nov. 1884,
Lustifer

Brunberg, Maria f. Vesterman den 18 nov. 1884, Rickul
Ahlberg, Lovisa f. Westerbom den 23 nov. 1884, Rickul
Engblom, Pauline f. Hamm den 23 nov. 1884, Vippal
Selin, Agneta f. den 24 nov. 1884, Ormsö
Talberg, Johan f. den 10 dec. 1884, Rickul
Bäckman, Maria f. Berggren den 13 dec. 1884, Ormsö
Fällin, Johan f. den 14 dec. 1884, Ormsö
Rogge Axel Nikolai, f. den 30 dec. 1884, Reval.

70 år

Soogna, Johannes f. den 1 okt. 1889, Vippal
Murman, Hans f. den 2 okt. 1889, Ormsö
Schneider, Ida Sofia f. Bro, den 13 okt. 1889, Reval
Lorentz, Elisabeth Dorothea f. Mickus den 14 nov. 1889,
Runö

Tammik, Roman f. den 27 okt. 1889, Nargö
Amberman, Olga Maria f. Honkanen d. 1 nov. 1889, Hapsal
Alström, Gertrud f. den 7 nov. 1889, Ormsö
Fulkan, Juuli f. Lappermann den 10 nov. 1889, Vippal
Johanson, Ketzia, f. Westerberg den 12 nov. 1889, Reval
Strömkvist, Alexander, f. den 16 nov. 1889, Rickul
Grundsten Hans f. den 27 nov. 1889, Ormsö
Ekman, Lovisa f. Besterman den 12 dec. 1889, Rickul
Seppel, Maria f. Luhn den 22 dec. 1889, Nuckö
Heyman, Lovisa f. Fagerlund den 23 dec. 1889, Rickul
Stenholm, Anders f. den 25 dec. 1889, Ormsö
Öman, Lars f. den 27 dec. 1889, Ormsö

60 år

Saar, Elisabeth f. Juhkental den 1 okt. 1899, Hapsal
Berggren, Linda Susanna f. Kanketer den 4 okt. 1899, Reval
Link, Maria f. Alun den 12 okt. 1899, Nuckö
Ekman, Elfrida f. den 14 okt. 1899, Rickul
Vidgren Agneta f. Engdal den 14 okt. 1899, Ormsö
Joanurm, Elise Leontine f. Luther den 17 okt. 1899, Nargö
Brunberg, Anton f. den 19 okt. 1899, Rickul

Wodd, Bertil f. den 21 okt. 1899, Hapsal
Bergman, Axel f. den 30 okt. 1899, Nuckö
Berg Felix Gottlieb f. den 31 okt. 1899, Nargö
Liljeros, Anders f. den 4 nov. 1899, Ormsö
Stahl, Lovisa f. Magnusson den 5 nov. 1899, Rickul
Alström, Katarina f. den 7 nov. 1899, Ormsö
Mathisen, Alida f. den 7 nov. 1899, Hapsal
Vesterman, Olga f. Granberg den 7 nov. 1899, Rickul
Stahl, Lovisa f. Luks den 8 nov. 1899, Rickul
Korjus, Engelhard f. den 11 nov. 1899, Hapsal
Brunberg, Anton f. den 14 nov. 1899, Rickul
Klement, Magdalena f. den 15 nov. 1899, Rågöarna
Fält, Agneta f. den 27 nov. 1899, Ormsö
Fagerlund, Johan f. den 28 nov. 1899, Runö
Rosen, Leopold Amandus f. den 30 nov. 1899, Nargö
Dahl, Felix Edgar f. den 1 dec. 1899, Reval
Luhn, Johannes f. den 1 dec. 1899, Nuckö
Vahlberg, Agneta f. Berggren den 7 dec. 1899, Ormsö
Greis, Olga f. den 9 dec. 1899, Odinsholm
Hansson, Marie Leontine f. Peterson d. 11 dec. 1899, Nuckö
Viberg, Elisabeth f. Pau den 17 dec. 1899, Rickul
Elfvengren, Johanna f. Lindgren den 18 dec. 1899, Rågöarna
Sjöström, Agneta f. Selin den 18 dec. 1899, Ormsö
Vinter, Johannes f. den 20 dec. 1899, Korkis
Alberg, Johannes f. den 23 dec. 1899, Rickul
Pettersson, Emilie f. Blee den 23 dec. 1899, Rickul
Tens, Karl född den 28 dec. 1899, Nuckö
Antsvee, Gustav August f. den 31 dec. 1899, Nuckö

50 år

Beckman, Maria f. Fagerros den 2 okt. 1909, Ormsö
Stahl, Elin f. Strandsten den 2 okt. 1909, Rickul
Klippberg, Maria f. den 6 okt. 1909, Rickul
Vesterholm, Pauline f. Heyman den 9 okt. 1909, Rickul
Alberg, Ljubov f. den 10 okt. 1909, Reval
Holmberg, Elsa f. den 14 okt. 1909, Reval
Benholm, Lars f. den 16 okt. 1909, Ormsö
Kopparberg, Maria f. Stahl den 16 okt. 1909, Rickul
Kljavin, Lydia f. Erm den 23 okt. 1909, Reval
Treiberg, Johannes, f. den 25 okt. 1909, Rickul
Widgren, Johan f. den 25 okt. 1909, Ormsö
Gerner, Alma Maria f. Strickman den 27 okt. 1909, Korkis
Gärdström, Anders f. den 31 okt. 1909, Ormsö
Klingberg, Egon f. den 3 nov. 1909, Rickul
Ribohn, Artur f. den 10 nov. 1909, Nuckö
Hamberg, Johannes f. den 15 nov. 1909, Rickul
Markus, Herman Evald f. den 18 nov. 1909, Reval
Blomman, Anders f. den 4 dec. 1909, Ormsö
Koinberg, Hulda Maria f. Erita den 8 dec. 1909, Nuckö
Viksten, Terese f. Mitman den 12 dec. 1909, Nuckö
Bergman, Edvard f. den 26 dec. 1909, Nuckö
Samberg Maria f. Notman den 26 dec. 1909, Ormsö

Födda

Lennart född den 23 juli 1959 i Stockholm, son till Armilde
Miskelin, född Samberg och Hugo Mickelin
En son, född den 18 sept. 1959 i Stockholm, son till Aive
Agartz, född Klaman och Jan Agartz
En dotter, född den 23 september 1959 i Stockholm, dotter
till Helga Samberg, född Schönberg och Viktor Samberg